

استاد ESTAD

ESKİ TÜRK EDEBİYATI ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

[Journal Of Old Turkish Literature Researches]

E-ISSN: 2651-3013

Cilt: 4 Sayı: 1 Şubat 2021

ss. 123-163

Makalenin Geliş

Tarihi

30/12/2020

Makalenin

Kabul Tarihi

12/02/2021

Yayın Tarihi

28/02/2021

EĞİTİM VE DEĞER UNSURLARI BAKIMINDAN HÜSN Ü AŞK MESNEVİSİ

Erdoğan ULUDAĞ¹

ÖZET

Değer kavramı, bir toplumun çoğunluğu tarafından doğru ve gerekli olduğu kabul edilen ortak düşünce, temel ahlakî ilke ya da inançlar sistemi, aynı zamanda bir topluluğu millet yapan, onu diğer milletlerden ayıran en önemli unsurdur. Toplumlar millet olma bilincini kaybetmemek için sahip olduğu değerleri nesilden nesile aktarır varlığını sürdürmek arayışındadır. Eğer değerler, toplum tarafından sonraki nesle yeterince aktarılamaz ise diğer kültürlerin etkisinde kalmaya mahkûm olunur. Değerleri bireylere aktarma yolu eğitimden geçer. Bundan dolayıdır ki eğitim ve değer kavramları, son yıllarda üzerinde önemle durulan konular arasındadır. Nitelikli toplumların oluşması, bu değerlerin toplumca benimsenmesi ve sonraki kuşaklara sağlıklı bir şekilde aktarılabilmesi ile mümkündür. Bir milletin eğitsel değerleri, o millete ait edebî ürünlerde ve özellikle şiirsel metinlerde; sosyal ilişkileri anlayış ve empati eksenine oturtmaya, konuşma âdâbından hayatı doğru anlamaya ve anlamlandırmaya, saygı ve nezâketten samimiyet ve sabır eksenli bir aşk, arkadaşlık ve dostluk anlayışı geliştirmeye kadar sosyal hayatın çok farklı evrelerinde değerlendirilmeye uygun önemli fırsatlar sunabilir. Bu çalışmanın amacı Türk edebiyatının güçlü şahsiyetlerinden biri olan Şeyh Gâlib

* Dr. Öğr. Üyesi, Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü Türkçe Eğitimi ABD., euludag25@hotmail.com, ORCID ID: 0000-0002-4541-3787

(ölm.1213/1799)'in *Hüsn ü Aşk* isimli eserini, eğitim ve değerler açısından incelemektir. Tasavvufî bir tasavvurla kaleme alınan ve ilahî aşkı konu edinen *Hüsn ü Aşk* mesnevisi, kendini bulma yoluna adım atan bireyin gelişim ve dönüşümünü ele alan nadide eserlerden biridir. Birey kendisini bulma yolunda çeşitli merhalelerden geçmek zorundadır. Eserde genel olarak eğitici bir üslup benimsenmiş ve sevgi, barış, tevazu, saygı, sabır, merhamet, güzellik, cömertlik, belâgat, ahlak vb. değerler çeşitli simgeler aracılığıyla okuyucuya aktarılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Şeyh Gâlib, *Hüsn ü Aşk*, eğitim, değerler

***HÜSN Ü AŞK* IN TERMS OF ELEMENTS OF EDUCATION AND VALUE**

ABSTRACT

The concept of values can be defined as a common system of ideas, beliefs or basic moral principles regarded as true and necessary by the majority of a society, and it is the most important factor that makes a community a nation and distinguishes it from other nations. In order not to lose their sense of nationhood, societies seek to continue their existence by passing down their values from generation to generation. If societies fail to adequately pass down their values to future generations, they are doomed to remain under the influence of other cultures. The way to instill individuals with values is through education. That is why the concepts of education and values are among the issues that have been emphasized in recent years. The formation of qualified societies is possible through the adoption of values by the society and their healthy transfer to future generations. The educational values of a nation, as part of their literary works and especially poetic texts, may provide significant opportunities that can be utilized in various aspects of social life, ranging from comprehending social relations and placing them on the axis of empathy, speech etiquette, properly understanding and interpreting life, respect and kindness, and developing a sense of love, friendship and companionship based on sincerity and patience.

The present study aims to review the work titled *Hüsn ü Aşk* by Sheikh Gâlib, one of the powerful figures of Turkish literature, in terms of education and values. The *Hüsn ü Aşk* masnawi, which was penned with a sufistic vision and the subject of divine love, is among the precious works that deals with the development and transformation of the individual who takes a step towards finding oneself. In finding oneself, the individual has to go through various milestones. In general terms, an educational style was adopted in the work and values such as love, peace, humility, respect, patience, compassion, beauty, generosity, eloquence, morals, etc. were conveyed to the reader through various symbols.

Keywords: Sheikh Gâlib, *Hüsn ü Aşk*, education, values.

GİRİŞ

İnsanların birbirleriyle iletişiminde temel vasıta dildir. İçinde doğduğu milletin duygu, düşünce ve hayallerinin bireyler arasında aktarılmasını sağlayan dil, tarihin en eski dönemlerinden başlayarak geçtiği çağların ifade zenginlik ve genişliklerini de beraberinde taşıyarak günümüze ulaşmasını sağlar. Bu yönüyle dil ait olduğu milletin ruhu, gelenek ve göreneklere, hayata bakış açısı, eğitim gibi birçok hususiyeti içerisinde barındırır. Milleti oluşturan her parça, kendine has nitelikleri içerdiği gibi, tüm insanlık adına paylaşılabilir değerleri de ihtiva eder. Her milletin sahip olduğu değer kavramları dünyayı algılama biçimine göre farklılık gösterir. Türk milletine ait değer ve normlar, Türk'ün anlayışını, inançlarını, kısaca hayata bakış açısını yansıtır (Özbay ve Tayşi, 2011: 24). Bütün bu parçalar nasıl bir eğitim süreciyle gerçekleşmiştir, kaynaklarını nereden almaktadır gibi sorular bizi “değer” kavramına götürmektedir.

İnsanoğlu geçmişten günümüze kadar daima yaşam şartlarını iyileştirebilmek, toplum içinde bireyler arasındaki ilişkileri düzenleyebilmek, eğitim ilke ve yöntemlerinin de yardımıyla insanların kararlarını ve seçimlerini kontrol ederek hoş görülme davranışlarını azaltmak ve uyum içinde yaşamak arayışı içinde olmuştur. Bunlara ilave olarak sevgi, barış, tevazu, saygı, sabır, merhamet, güzellik, cömertlik, belâgat, ahlak vd. değerleri kazandırmak istemiştir. Günümüz dünyasında mensubu olduğumuz toplum içinde, kendinden farklı düşündüğü ya da farklı inançlara sahip olduğu için, hoşgörü gösterilmeyen, kendine ve başka insanlara öz saygısı ve saygısı olmayan, zarar veren; birçok eğitsel değerlerden mahrum kalan ve bunları kazanamayan insanlar da vardır. Her geçen gün değişen yaşam koşulları içinde artarak gelişen bu olumsuz davranışlar eğitim kavramının ve değerler eğitiminin önemini gittikçe artırmaktadır.

Türk toplumunun geçmiş tecrübesi bize pozitif değer kavramının, toplum içerisinde sindirilmiş bir olgu olduğunu göstermektedir. Komşulukta, arkadaşlıkta, sokakta, pazarda, iş hayatında kısacası hayatın her yerinde gizli bir el olarak varlığını koruyan değerlerimiz, bugün örgün eğitim çerçevesinde kuşaklara aktarılma seviyesine düşmüştür. Bu düşüş elbette bir sürecin sonucunda gerçekleşmiştir (Güler, 2015: 2).

Birey karakterinin oluşumunda ve toplumsal kimliğin belirginleşmesinde eğitim süreçlerinin ve değerlerin önemi yadsınamaz. Güler (2015: 2)'e göre; “bireyi ve doğal olarak toplumu, sıradanlığın dar çerçevesinden çıkarıp hayata

kaliteli bakış sunma noktasında donatan değerlerin varlığı büyük önem arz etmektedir. “Pozitif değer” in yaşanması, yaşatılması ve aktarılması noktasında günümüzde “değer eğitimi” alanında hızlı bir gelişme kaydedilmektedir”. En genel anlamı ile insanları belli amaçlara göre yetiştirme süreci olarak da açıklayabileceğimiz eğitim, bireyi bilgi yönüyle beslediği gibi değerler yönüyle de kuşatmayı amaç edinmiştir. Bir süreç olarak belirlediğimiz eğitimde değerlerin aktarımı kültür, inanç, tutum, norm, etik kavramları ile de yakından ilişkilidir.

“Edebiyat tarihi açısından her dönem; içine aldığı zaman diliminin düşünce, his ve hayal dünyasını yansıtır. Sürecin sanata aksedişinin somut birer örneği olan edebî eserler; kendi devirlerinin özelliklerini, zevklerini, sanat anlayışını, inançlarını bir başka deyişle gerçek ve kurgusal bütün bilgileri taşır ve aktarır” (Levend, 2015: 13). Bu sayede, sonraki nesillerin kültürel değerlerle kuşatılmasına kaynak oluşturur ve o nesillerin katkılarıyla daha sonraki dönemlere de uzanır.

Şair ve yazarların toplumun düşünce birikimi ile iç dünyalarında şekillenen duygularıyla ortaya koyduğu “edebî ve ebedî eserler” toplumlarda anlam ve derinlik oluştururlar. Bu eserler Tanç (2015: 324)’a göre “yazarının kendi birikiminin ve yaşantısının bir uzantısıdır. Yazarın yaşadığı gerçeklere ve sorunlara gönderme yapar. Bilahare oluşturdukları atmosferin yoğunluğuna göre belleklere yerleşerek, toplumun yeni bir şekil almasına katkıda bulunurlar.” Eserin alımlanması ise, alımlayanın birikimine ve yaşantısına bağlıdır; yaşadığı zaman dilimi, kültürel ortam, dünya görüşü vb. göre değişir. Edebî potansiyeli olan eserler tarihsel süreç içinde farklı alımlama ve yorumlama imkânlarıyla varlıklarını sürdürürler. “Edebî ve sosyolojik açıdan zamanın ruhuna uygun seslenişler, edebî eser düzleminde insanlığa söylediği “yeni” kavramlar açısından oldukça önemlidir” (Altun vd., 2019: 306).

Edebî eserlerde ifade edilen yenilikler hissettirdikleri taze düşüncelerle sınırlı değildir. Kadim geleneğimizin özünde tekrar tekrar ele alınan ve insanlık için önem arz eden “iyilik, sevmek, sevilmek, affetmek, adalet, hoşgörü” gibi bizi biz yapan ortak değerlerimiz, eski edebiyatımızda yüzyıllar boyunca farklı türlerle feraset ile dile getirilmiştir (Altun vd., 2019: 306). Günümüzde “eğitim”, “eğitsel ileti”, “eğitim süreçleri”, “değer”, “değerler eğitimi” kavramları açısından pek çok eser ele alınıp irdelenmektedir. Ancak bu çalışmaların büyük bir çoğunluğu roman, hikâye, masal, şiir vb. ürünler üzerinde yapılmaktadır. “Unutmamak gerekir ki Divan şiiri ve kültürü, başlı başına unutulmaması gereken bir değerdir. Tanzimat’la birlikte son 20-30 yıla kadar uzun bir süre yürütülen bütün olumsuz ve önyargılı propagandaya rağmen

bugün Divan şiirinin şiirsel ve estetik ölçütler bakımından önemli bir birikime sahip olduğu kabul edilmektedir. Dolayısıyla Divan şiiri kendi başına ihmal edilmemesi gereken bir değerdir” (Bayram, 2012:1).

Divan şiir ve kültüründe doğrudan değerlere odaklanmış eserler olduğu gibi bu değerleri dolaylı yoldan anlatan eserler de vardır. Bu tür eserlerin öncelikli amacı, birtakım değerleri anlatmak ve okurlara benimsetmek değildir. Bayram (2012: 3)’a göre, “bu tür eserlerde farklı amaçlar güdülebilmişse de, taşıdıkları sanatsal ve edebî değer sayesinde toplum açısından önemli sayılabilecek birçok değerın yaşatılması ve genç kuşaklara aktarılması bakımından önemli katkılar sağlamışlardır. Zira okur, böyle bir metinle meşgul olurken Osmanlı toplumunun sevgi (Allah, Hz. Peygamber, din, vatan, memleket, tabiat, bitki, hayvan...), saygı, sadakat, nezaket, vefa, tevazu, samimiyet, ihlas, tokgözlülük, cesaret, dünyaya değer vermemek, gerçek aşk, kıskançlık, yardımlaşma gibi çok farklı değerler konusundaki birikimini ve bakış açısını da tespit etme imkânı bulmaktadır”. Divan şiirinde değerler eğitimiyle alakası görülmeyen beyitlerden bile önemli sonuçlar çıkarmak ve değerler eğitimi açısından bunlardan yararlanmak mümkün olabilir.

Osmanlı Devleti’nin her köşesinde kendine özgü bir medeniyete sahip olmasında diğer kültürel unsurlar gibi Divan şiirinin de önemli bir payının olduğunu unutmamak gerekir. Dolayısıyla yaklaşık altı yüz yıl gibi çok uzun bir süreçte oluşmuş kültürel birikim ve sosyal değerler, Divan şiirinde de kendine yer bulmaktadır. Günümüz toplumsal yaşamında birçoğu unutulmuş olsa da pek çoğu Divan şiiri metinlerinde hâlâ yaşamaktadır.

Eski edebiyatımızda da bu bakış açısıyla birçok eser ele alınıp incelenebilir. Ancak, geçmişin bir nev’i hikâye ve romanı sayabileceğimiz mesnevîler üzerine yapılan pek çok çalışmada; ele alınan mesnevi genellikle dil ve edebiyat açısından incelenmiş ve bu eserlerin edebiyat tarihindeki yeri tespit edilmeye çalışılmıştır. Buna rağmen az da olsa mesnevîleri eğitim ve özellikle değerler ve değerler eğitimi açılarından ele alıp inceleyen çalışmalar da yapılmıştır. Bunlar arasında; Şener (2013)’in *Hayriyye-i Nâbî*; Kamalak (2016) ve Söylemez (2012)’in *Lutfiyye-i Vehbî*, Kılıç (2016)’in *Süheyl ü Nevbahâr*, Öztürk (2005)’ün *Yüsuf ve Zelîhâ*, Altun vd. (2019)’nın *Hüsn ü Aşk*, Uludağ (2019)’ın *Salâmân ve Absâl*, İçli (2010)’nin *Hüsn ü Aşk* üzerine yaptıkları çalışmalar dikkat çekmektedir. Solmaz (2016) ve Bayram (2012 ve 2015)’in çalışmaları da Divan şiiri ve değerler eğitimi üzerinedir. Güfta (2005), Tuğluk (2009) ve Uludağ (2020) da Divan şiirine eğitim öğretim unsurları açısından yaklaşan çalışmalar yapmıştır. Divan edebiyatında eğitim ve değer unsurları üzerine daha fazla çalışma yapılması ve Divan edebiyatımızın güzide eserlerine ne gibi mesajlar

vermek istedikleri ve hangi değerleri içlerinde barındırdıkları açılarından da bakılması gerekir.

Eski edebiyatımızda, değerler eğitimi açısından önem taşıyan eserlerin özellikle de mesnevi nazım şekliyle yazılmış eserlerin bu bakış açısıyla da ele alınması gerekir. Böylece hem o dönemin sosyal hayat yapısını ve sorunlarını yorumlamamız hem de o dönem insanların temel değerlerini anlamamız çok daha kolay olacaktır. Ayrıca, bu eserleri ihtiva ettikleri değer kavramları açısından incelemek hem geçmişin hem de günümüz toplumlarının değerler açısından bir kıyaslamasını yapmamıza imkân sağlayacağından önemlidir. Bizler insanı eşref-i mahlûkat olarak gören bir geleneğin temsilcileri olarak eski edebiyatımızda oluşturulan eserleri incelediğimizde değerler eğitimi ile ilgili olarak çok şey öğreneceğimiz ve geçmişteki değer ve değerler anlayışıyla günümüzdeki değer ve değerler anlayışı arasında kıyas yapma imkânı elde edeceğimiz aşikârdır. Bu düşüncelerle kaleme aldığımız bu araştırma, geçmişteki değer ve değerler eğitimiyle ilgili olabilecek birikimlerimizin güncellenmesine katkı sağlamak olarak görülebilir.

1. Eğitim ve Değer Unsurları

1.1. Eğitim

Eğitim bireylerde istendik yönde meydana getirilen davranış değişikliklerini kapsayan bir süreçtir ve bu değişiklikler bireyden beklenen ideal davranışları oluşturmaktadır. Öncül (2000: 411)'ün yaptığı tanıma göre; "İster amaçlı ve dolaysız, isterse amaçsız ve dolaylı olsun gerçekte yer alan eğitim olaylarının tümüne eğitim uygulamaları denir." Şair, örgün eğitimde uygulanan yöntem ve tekniklerle ilgili olmaktan çok, genel anlamdaki yaşadığı devirdeki eğitim-öğretim uygulamalarına göndermeler yapar. Özellikle insanın hayatı anlamlandırma çabasında kişinin almış olduğu eğitim sürecinin doğrudan etkisi görülmektedir. *Eğitim, insana bebekliğinden itibaren içinde yaşadığı toplumda zekâ, beden ve ruhça davranış değişikliği kazandırmadır* (Özbay, 2011: 12).

1.2. Değer

Etimolojik olarak, yaklaşık 1300 yıllarında kullanılmaya başlanan ve eski Fransızcadan geçen, Latince "valere" (güçlü, iyi, değerli olmak) fiilinden türetilen değer kavramı, TDK Türkçe Sözlük (1998: 538) tarafından *Bir şeyin önemini belirlemeye yarayan soyut ölçü, bir şeyin değdiği karşılık, kıymet; kişinin isteyen, gereksinim duyan bir varlık olarak nesne ile bağlantısında beliren şey; bir ulusun sahip olduğu sosyal, kültürel, ekonomik ve bilimsel*

değerlerini kapsayan maddî ve manevî öğelerin bütünü şeklinde tanımlanmaktadır. Bireyi olduğu kadar toplumu da içeren bir yapısı vardır. İnsanın iç içe geçmiş olan iki varoluş boyutunda birlikte yaşadığını ifade eden Hökelekli (2010: 4), *bu boyutların birincisinin gerçekler, ikincisinin de anlam ve değerler olduğunu* vurgular. Tüm yaşantılarımız iyi-kötü, doğru-yanlış, güzel-çirkin, sevap-günah gibi değerlendirme tarzları ile anlam kazanır. Değer kavramını *bir nesneye, varlığa veya faaliyete, bireysel ve toplumsal açıdan tanınan önem ya da üstünlük* olarak tanımlayan Aydın (2010: 16) da değer kavramında yer alan bireysellik ve toplumsallığa dikkat çeker. Değer kavramı, ilk insanın dünyaya gelişinden itibaren günümüze kadar mühim bir olgu olarak varlığını sürdürmüştür. Hayat sürecinde kimi toplumlar değerlere sıkı sıkıya bağlanmışken; kimi topluluklar değerlere tamamen sırtlarını dönmüşlerdir. Değer, tarihin her döneminde canlı bir unsur olarak varlığını sürdürmüş, zaman zaman sahip olduğu dinamiklerin etkisiyle farklı sonuçlara yol açmıştır. Aile, okul ve din gibi kurumlarda bir şekilde değer ve değere ait nitelikler kazandırılmaya ve sonraki kuşaklara aktarılmaya çalışılmıştır. Aydın (2012: 16)'a göre *en önemli toplumsal değerlerin başında saygı, sevgi, sorumluluk gelir*. Bütün zaman ve mekânlarda geçerli olan değerlerden bazıları şunlardır: Adalet, alçakgönüllülük, anlayış, arkadaşlık, bağışlayıcılık, bağlılık, barış, cesaret, cömertlik, doğruluk, dostluk, düşünceli olma, empati, güvenilirlik, hoşgörü, istikrarlı olma, işbirliği, itaat, iyilikseverlik, kanaatkârlık, liderlik, merhamet, nezaket, özgüven, paylaşma, sabır, sadakat, saygı, sevgi, sorumluluk, şükran, tutumluluk, vefa, yardımseverlik, namusluluk (iffet), manevîlik, yaşama sevinci, disiplin, söz ve davranışlarda tutarlılık gibi değerler önde gelen değerlerdir. *Değer, bireylerin herhangi bir kişi, varlık, olay, durum vb. karşısında ortaya koyduğu duyarlılıklardır. Değer, insanı değerli kılan, sahip olduğu üstün nitelikler ve sahip olduğu donanımlardır* (Yaman, 2014: 17-18).

2. Hüsn ü Aşk

Şeyh Gâlib, 2041 beyit olan (aralara serpiştirilen ve her biri altı kıtadan oluşan dört tardiyeye ile beraber beyit sayısı 2101'e ulaşmaktadır) Hüsn ü Aşk mesnevisini 1783'te yirmi altı yaşındayken yazar. Gâlib'in en önemli eseri olarak kabul edilen Hüsn ü Aşk, aynı zamanda klasik Türk edebiyatının önde gelen mesnevileri arasında yer alır. Gâlib, Hüsn ü Aşk'ı, bir toplantıda Nâbî'nin Hayrâbâd adlı mesnevisinin övülerek bu mesneviden daha güzel bir mesnevinin yazılamayacağı iddiasının doğru olmadığını ispat etmek amacıyla yazdığını eserinin sebab-i telif bölümünde dile getirir. Hüsn ü Aşk'ta tasavvuf yolunda fenafillâh mertebesine erişebilmenin zorlukları ve sâlikin bu yolda

ilerleyebilmek için kendi çabasının yanında bir mürşidin yardımına da ihtiyacı olduğu anlatılır (Mengi, 2003: 222). Hüsn ü Aşk tasavvuf felsefesini anlatan alegorik bir mesnevidir. İçli (2010: 58)'ye göre; "Mesnevi, Klasik Türk edebiyatının en iyi örneklerinden biri ve Klasik Türk şiirinin dönüm noktasıdır. *Saf şiir ve bîkr-i mazmunlarla* örülen bu eser, şiir geleneğini en üst noktaya taşır". Doğan (2006: 119) ise, "Divan şiiri hazinesinde yeni bir usul bulan ve bulduğunu kendi açıp kendi tüketen Gâlib'in, kullandığı imgeler onun ve eserinin eşsizliğini net bir şekilde ortaya koymaktadır" diyerek eserdeki imgelere dikkat çeker ve (2006: 119) "Hüsn ü Aşk, Gâlib'in yenilikçi ruhunu ve yapmak istediklerini en iyi yansıtan eseridir" der.

Eser "mecaz hakikatin köprüsüdür" felsefesi üzerine kurulmuştur. Tasavvuftaki dervişin vahdete ulaşabilmek için çıktığı yolculuk, bu yolculuktaki tüm engellerle mücadele etmesi, bu yolculuğun sonunda kendini olgunlaştırması ve vahdete kavuşması alegorik bir tarzda anlatılmıştır. Bu açıdan Hüsn ü Aşk, tüm kahramanlarıyla, tüm nesnelere ve de tüm mekânlarıyla tasavvufî birer semboldür. Hüsn; *hüsn-i mutlak (Allah)*, Aşk, *sâlik*, *derviş*, Benî Mahabbet; *tarikât*, Mekteb-i Edeb; *dergâh*, Mollâ-yı Cünûn; *mürşid*, Sühan; *kâmil mürşid*, Gayret; *mücâhede*, İsmet; *ihlâs*, Kalp Kalesi; *gönül*, Hüşrübâ ise *nefistir*. Ayrıca eserde yer alan *kuyu*, *cadı*, *gulyabani*, *harâbe-i gam*, *deryâ-yı âteş* ile diğer kişi ve yerler sâlikin aşmak zorunda olduğu engelleri temsil etmektedir. Eser ilâhî aşka erişebilmenin, Aşk'ın Hüsn'e kavuşmasının güçlüğünü anlatmak amacıyla kaleme alınmıştır.

Hüsn ü Aşk'ın konusu kısaca şöyledir: *Mesnevinin iki kahramanı Hüsn ile Aşk Muhabbet Oğulları kabilesindedir ve aynı gün doğmuşlardır. Kabile, ikisini daha beşikteyken sözlendirir. Büyüdükçe birbirlerine sevgileri artan Hüsn ve Aşk, kabilenin önerisiyle Mollâ-yı Cünûn isimli hocadan edep dersi alırlar. Hüsn, Aşk'a karşı hissettiği sevgi nedeniyle hasta olur. Hüsn, dadısının tavsiyesiyle Aşk'a bir mektup yazar ve sevgisini dile getirir. Aynı şekilde Aşk da Hüsn'e mektup yazarak karşılık verir. Aşk, Sühan'ın yönlendirmesiyle Hüsn'ü, Muhabbet Oğulları'ndan ister. Fakat kabilenin önde gelenleri Hüsn'ün mehri için Aşk'ın Diyâr-ı Kalb'e gidip kimya ilmini öğrenmesi gerektiğini söylerler. Aşk, hizmetine aldığı Gayret ile beraber yola çıkar, birçok güçlük ve engeli Sühan'ın yardımıyla aşarak Diyâr-ı Kalb'e varır ve orada Hüsn'e kavuşur.*

Şeyh Gâlib'in Hüsn ü Aşk adlı mesnevisinin irdelenmesi, eserde yer alan eğitim ile değer unsurlarının tespit edilmesi esasına dayandırılmıştır. Bu

çalışmada örnek olarak verilen beyitler *Muhammed Nur Doğan* tarafından hazırlanmış olan “Hüsn ü Aşk” (2015)² isimli eserden aktarılmıştır.

3. Hüsn ü Aşk'ta Eğitim Unsurları

Divân şairi, şiirlerinde eğitimi toplumun önemli bir meselesi olarak gündeme getirmez. Doğal olarak eğitimle ilgili sorunlara da çözüm arayışı içine girmez. Buna rağmen XVIII. yüzyılın büyük şairi Şeyh Gâlib'in, toplumda örgün veya yaygın bir şekilde faaliyet gösteren eğitim faaliyetlerinden etkilenmesini de doğal kabul etmek gerekir. Çünkü şairin bizzat kendisi de bu eğitim sisteminin bir parçasıdır. Gâlib, Hüsn ü Aşk'ta eğitim ve eğitimle ilgili kavramları Divân şiirinin estetik anlayışı çerçevesinde kullanmıştır; çünkü bu şiir dünyasına dahil olan şairin önünde müşterek kabuller doğrultusunda izlemesi gereken bir yol vardır. Gâlib, eğitimi ve eğitimle ilgili unsurları kendisi dışındaki ortak geleneğin ana malzemesi olan “aşk”ı anlatmak için kullanır. Eser bir tasavvuf okulunun özeti olarak düşünüldüğünde bu yönde birçok eğitim kavramını bünyesinde barındırmaktadır. Özellikle Aşk'ın eğitildiği tasavvur edildiğinde bu durum daha anlaşılır olacaktır.

Hüsn ü Aşk'taki eğitim unsurları ele alınırken genel bir değerlendirme yapılmış ve çalışmanın niceliği amaçtan uzaklaşılmasına engel olmak maksadıyla kısa tutulmuştur. Eğitim unsurları bu sebepten ötürü yöntem, teknik veya ilke gibi alt başlıklara ayrılmadan eser içinde tespit ettiğimiz ve eğitim-öğretim ilkelerine yönelik 10 başlık altında alfabetik olarak sıralanmıştır. Beyitlerle örneklediğimiz eğitim unsurları, akademik literatürdeki tanım ve nitelikleri ile ele alınmıştır.

3.1. Açıklık

El-ân yine kâim ü be-câdır
İ'câz-ı kelâm-ı Hayy ü Kâdir

Ger kalmasa şimdi fark u temyîz
Bî-fâidedir o emr-i ta'cîz

Ger şi'r ü fesâhat olsa nâ-yâb
Kur'an'ın olur bu fazlı güm-yâb (761-764)

² Bu çalışmada yer alan örnek beyitler ve açıklamaları; DOĞAN, Muhammed Nur (2015) *Şeyh Gâlib Hüsn ü Aşk*, isimli kitaptan alınmış olup eserdeki beyit numaraları parantez içerisinde verilmiştir.

Eğitim ortamlarında mevzu hakkındaki materyaller öğrencilere ne kadar farklı yollarla ve açıkça sunulursa konunun öğrenilmesi de o kadar kalıcı olmaktadır. Gâlib, bu beyitlerde insanlara bir öğreti olarak gönderilen Kur'ân-ı Kerim'in, yüce Allah tarafından açık bir şekilde sunulduğunu ve bu kutsal kitabı idrak kabiliyetinin de Allah tarafından insanlara verildiğini belirtmektedir. Şair; *...eğer güzel sözden anlayan şairler bulunmasa, Allah'ın en büyük delili noksan kalırdı* diyerek Kur'ân'ın üstünlüğünü insanlara gösteren unsurun, Kur'ân'ın indirildiği zamanlarda şairlerin yazdığı şiir gibi edebî ürünler sayesinde olduğunu vurgulamaktadır. İnsanlar Kur'ân ile o döneme kadar yazılmış fesahatleri kıyaslama imkânı bulmuş ve kutsal kitabın farklılığını keşfetmişlerdir. Genel anlamda bir doktrin olarak kabul edilen din, insanlara somut örnekler sunmakta ve öğretisini açıkça ifade etmektedir. Eğitim ortamlarında da hedef kazanıma yönelik somut örneklerin açık bir şekilde sunulması öğrencilerde istendik davranışları oluşturma işini kolaylaştıracak ve eğitimi nitelikli kılacaktır.

3.2. Anadil

Manzûme-i Fârisi-veş ebyât
Bi'l-cümle tetâbü-ı izâfât

İnşâya verir egerçi ziyet
Türki söz içinde ayn-i sıklet

Az olsa eger degildi mâni'
Derdik ana belki de sanâyi' (189-191)

Şeyh Gâlib'in bu beyitlerde Türkçeyi ön plana çıkarması ve Türkçeye verdiği değer ve önem dikkat çekiyor. *Farsça manzumelere benzeyen baştanbaşa zincirleme tamlamalarla yazılmış beyitler her ne kadar yazıya süs verirse de Türkçeye söz içerisinde ağırlıktan başka bir şey değildir* diyerek bu yapıların fazlaca kullanılmasının Türkçe için zararlı olduğunu ifade etmektedir. Bu konuda Gâlib, Farsça yapılardan tamamen uzaklaşma yönünde bir tavırdan ziyade bu yapıların ölçülü kullanılmasından yanadır. Böylece Farsça yapılar şiire zarar vermeyecek ve hatta şiire estetik değer katacaktır. Daha sonra "sözün manalı olması" gerektiğine değinen Gâlib, eğitime önem verdiğini de ifade etmektedir. Yukarıdaki beyitler her ne kadar Nâbi'yi eleştirmek adına yazılmış olsa da mesnevilerdeki eğitici-öğretici özellik vesilesiyle dil ve eğitim ilişkisine gönderme yapılmaktadır. Genel kabul eğitimin önce aile ortamında başladığıdır. Çocuk aile içi iletişim aracı olarak ana dilini kullanmakta ve

düşünce yapısını da ana dili ekseninde geliştirmektedir. Dolayısıyla örgün öğrenme ortamlarına dahil olduğu zaman bir çocuğun ana dili temelinde eğitim alması ve eğitim süreçlerinde dilin öneminin gözetilmesi kaliteli bir eğitim ortamının oluşmasını sağlayacaktır. Ülkemizde sürdürülen eğitim programlarında da Türkçenin merkeze alınması ve disiplinler arası sistemlerde temelin Türkçe üzerine inşa edilmesi elzemdir.

3.3. Ekonomik olma

Bî-had eğer eylesek tahayyül
Zencîr-i sühan bulur teselsül

Mevc urmağ ile muhî-i fikret
Cûş eyledi hayret içre hayret

Min ba'd dil oldı mest ü medhûş
Akl eyledi bahr-i nutku hâmûş (16-18)

Küçükahmet (2006: 44), eğitimde ekonomik olmayla ilgili olarak; *Öğretimde yapılacak her şeyin en kısa yoldan, en az zaman, emek, para ve enerji ile yapılması gerekmektedir* vurgusundan ve ekonomik olma ilkesine uymak için *Öğrencilerin kişisel zaman ve enerjilerini yerinde ve ekonomik kullanabilmeleri için onlara rehberlik yapılmalıdır* tavsiyesinde bulunur. Eğitim sürecinde ekonomik olmak, nihaî amaca ulaşım istendik davranış değişiklikleri kazandırmada etkili bir unsurdur. Eğitim ortamlarında gereğinden fazla sarf edilen çaba, eğitimin niteliğini olumsuz yönde etkileyebilir ve nihaî amaca erişimde olumsuzluklar yaratabilir.

Şeyh Gâlib yukarıdaki beyitlerde anlatmak istediklerini çok daha fazla söz ile aktarabilecekken mesele için anlattığı kadarının yeterli olduğunu ve devam etmesi durumunda söz zincirinin daha da uzayıp gideceğini söyler. Şair, mevzu hakkında yeterli olandan fazla söz sarf edilmesi durumunda okuyucunun özden uzaklaşacağını ve kendisinin de mesajını istediği gibi ifade edemeyeceğini söyler. Gâlib'in bu tavrının eğitimde ekonomiklik ilkesiyle doğrudan örtüştüğü görülmektedir. Zira bir öğretmen, dersi içerisinde, ilgili konu haricindeki mevzulara çok fazla girerse hedef kitle öğrenme ortamından koparak, eğitim sürecinin verimliliği sekteye uğrayacak ve öğrencinin enerjisi farklı yönlerde tezahür edecektir. Gâlib de *aklın, söz denizini susturduğunu* belirterek bireysel enerjinin konu bütünlüğünden uzaklaşmamak adına korunması gerektiğini ifade etmiş ve bir nevi ekonomiklik ilkesini uygulamıştır.

3.4. Farkındalık Yaratma ve Dikkat Çekme

Gâhî okunurdu Hayrâbâd
Nâbî olunurdu hayr ile yâd (178)

Ol nazmın edip bir ehl-i ma'nâ
Medhinde mübâlağayla itrâ

Bezm ehli serâser etdi ikrâr
Bu kavli muvâfakatla tekrâr

Bir gâyete erdi kim meâli
Tanzîrinin olmaz ihtimâli

Ol rıtl bana girân göründi
Bir sûret-i imtihân göründi (181-184)

Gâlib, bulunduğu bir meclisten övgüyle bahseder ve mecliste bulunan kişilerin nitelikli ve kabiliyetli, değerli kimseler olduğunu belirttikten sonra bu mecliste Nâbî ve onun eseri Hayrâbâd hakkında söz açıldığını söyler. Mecliste bulunan kişiler Nâbî'yi ve eserini öylesine övmüşlerdir ki bu durum Gâlib tarafından kendine yönlendirilen bir imtihan vesilesi addedilmiştir. Gâlib'in mensubu olduğu Mevlevî tarikatının yapısı ve sahip olduğu şairlik yeteneği onun bu meseleye yönelmesini sağlamıştır. Mecliste Nâbî ve eseri hakkında söylenenler Gâlib'in hemen dikkatini çekmiş ve farkındalık yaratmak amacıyla bu mevzu hakkında meclistekilere cevap vermiştir. Şair yukarıdaki beyitlerden sonra Nâbî ve onun şairliği hakkındaki eleştirilerini sıralamıştır. Buradaki dikkat çekici nokta tıpkı Gâlib'in mecliste konuşulan mevzuya yönlendirilmesi gibi eğitim ortamında da öğrenciyi hedef davranışa veya kazanıma yöneltecek dikkat çekici unsurların bulunması mecburiyetidir. Öğrencide bir farkındalık meydana getirmeyen unsurlar, istendik davranışı kazandırmada öğretmene yardımcı olmayacak aksine onun işini zorlaştıracaktır. Gagné'nin öğrenme kuramlarından bilgiyi işleme kuramına uygun bir öğretim modeli geliştirmesi ve bu modelin sınıf ortamlarında uygulamasında ilk evre olarak dikkat çekmeyi ortaya koyması göstermektedir ki; öğrenciyi eğitim sürecinde aktif tutacak dikkat çekici öğeler, eğitim ortamını ve öğrenme faaliyetlerini daha etkili kılacaktır.

3.5. Güdüleme

Bir şâir-i rind-i pâk-meşreb
Dedi bu sözi makâma enseb

“Hâyide edâya sunma kim el
Bir kerre dahi demişler evvel”

Çün şîve-i nâza mâiliz biz
Bir tâze-edâya kâiliz biz

Yoksa ne nezâket ü ne mazmûn
Da'vâ-yı fazilet ile meşhûn (789-792)

Şeyh Gâlib, kendini şiire yönlendiren temel dürtünün yeniyi arama gayesi olduğunu yukarıdaki beyitlerde izah ediyor. Bu görüşüne ise temiz meşrepli rint bir şaire ait olduğunu ileri sürdüğü “Ağızdan ağıza geçerek çiğnenmiş edaya ve önceden defalarca söylenmiş söze tenezzül etme” ifadesi dayanak oluşturmaktadır. Gâlib’in yeniyi arayan üsluba sahip baskın tavrını eserin çeşitli bölümlerinde görmek mümkündür. Eğitim ortamlarında da öğrenci bir konu hakkındaki eksikliğini veya öğrenme ihtiyacını hissederse, istenilen yöne daha azimle gidecektir. Yani bir öğrenci ne kadar güdülenirse aldığı eğitim de o kadar etkili olacaktır. Şeyh Gâlib de güdülenmesini en üst seviyede gerçekleştirdiği için etkili ve kapsamlı bir eser olan Hüsni ü Aşk’ı kaleme almıştır. *Güdülemenin kökü olan güdü; bir insanı harekete geçiren güç demektir. Ayrıca güdü; harekete geçirici ve olumlu güce yöneltici, üç temel özelliğe sahip bir güçtür. Güdü temel kavramından türetilen güdüleme ise, bir veya birden çok insanı, belli bir yöne doğru devamlı bir şekilde harekete geçirmek için yapılan çabaların toplamıdır* (Demir, 1999: 277). Görüldüğü üzere güdü eğitim basamaklarının ilk sıralarında yer almalı ve eğitim faaliyetlerinde güdüleme işlemine önem verilmelidir. Öğrencinin zihin olarak aktif ve derse hazır olmasını sağlayan bir unsur olan motivasyon, mutlaka eğitim ortamlarında sağlanmalıdır.

3.6. Hazırbulunuşluk

Sen Hüsni adın eyledin ferâmûş
Câdü seni kıldı böyle medhûş

Hüsni adı tılısmıdır bu sihrin
Neshi anın ismidir bu sihrin

Çün eyledin ana arz-ı hâcet
Oldı olan işte kıldı himmet

Feryâdına yetdi Hüsn-i yektâ
Bir tîğ-i mücevher etdi ihdâ (1455-1458)

Cadı'nın işkenceleri karşısında oldukça sıkıntılı bir duruma düşen Aşk, Allah'tan merhamet dileyince Sühan ona yardıma koşmuş ve Hüsn'ün aslında onu unutmadığını belirtmiştir. Aşk'ın, merhamet dilemeye ve Hüsn'ün adını anımsamaya hazır hale gelince yardımın gelmesi dikkat çekicidir. Aşk'ın belirli bir mertebeye ve olgunluğa eriştiği vakit ona Sühan aracılığı ile nasihat edilmesi eğitimdeki hazırbulunuşluğu hatırlatmaktadır. *Hazırbulunuşluk herhangi bir etkinliği yapmaya, bilişsel, duyuşsal, sosyal ve devinimsel açıdan hazır olma olarak tanımlanabilir* (Uzun ve Alat; 2017). Sühan'ın Aşk'ın karşısına çıkıp ona bir anlamda eğitim vermesi alelade bir şekilde gerçekleşmeyip Aşk kemâle eriştikten sonra olmaktadır. Eğitim ortamlarında da öğrenciye kazandırılmak istenen davranış veya kazanım için gerekli olan bilişsel veya duyuşsal altyapı öğrencide mevcut olduktan sonra ilgili öğreti gerçekleştirilmelidir. Öğrencinin hazır olmadığı halde ona verilmeye çalışılan eğitim, amacına ulaşamayacak ve sonraki öğrenmelerin zemini de hazır olmayacaktır.

3.7. Kritik Dönem

Hem bir dahi bir semend-i dil-keş
Etdi sana tuhfe ol perî-veş (1480)

Aşk'ın tam da en çok ihtiyaç duyduğu anda Sühan yardımına yetişmiş, böylece Sühan, herhangi bir gecikmeye mahal vermeden Aşk'ın eğitime tam da hazır olduğu vakitte gelmiş ve ona yardım etmiştir. Şair, Sühan karakterinin yardıma gelmesi için oldukça kritik bir zamanlamayı seçmiştir. Bu durum eğitimde kritik dönemin esere yansımaları olarak değerlendirilebilir. Eğitim ortamlarında da verilmek istenen bir bilgi ya da kazandırılması hedeflenen bir kazanım zamanında öğrenciye aktarılmaz ise, sonraki dönemlerde bu bilgi ya da kazanımın öğrenci tarafından algılanması oldukça güç olabilmektedir. Olay zincirinde Sühan'ın biraz daha geç kalması belki de Aşk'ı tamamen umutsuzluğa sevk edecek ve Aşk davasından vazgeçecekti. Ancak Sühan'ın tam vaktinde olması gereken yerde olması Aşk'a aktarmak istediklerinde başarılı olmasını ve Aşk'ın gayesine tekrar bağlanmasını sağlamıştır. Ayrıca Aşk'a hediye edilen at ve kılıç da Aşk'ın metnin bu kısmından sonra atılacağı

serüvenler için ona lazım olacaktır. Kılıç ve atın da icap eden zamandan önce ya da sonra verilmemesi kritik dönemin önemini göstermektedir. Metinde simgelerle ifade edilen durumdan da anlaşılmaktadır ki eğitim faaliyetleri açısından kritik dönem oldukça mühimdir ve eğitimciler tarafından mutlaka göz önünde bulundurulmalıdır.

3.8. Öğrenciye Görelik

Dedi ki aceb yola gidersin
Seyl-âba karâr hükm edersin

Mümkün mi ki aşkı edem inkâr
Sen anladığın değil bu esrâr

Bilmezsün ilâc bâri sorma
Bimârı tekerlemeyle yorma

Sandım ki kelâm-ı aşk söyler
Ben zâra peyâm-ı Aşk söyler

Sen hod bırakıp o bahsi der-kâr
Mir'ât dedin gehî geh esrâr

Teng oldı derim başıma gerdün
Şimdi ne gerek hum-ı Felâtûn (1028-1033)

Hüsn'ün dadısı olan İsmet, Hüsn'ün aşk ateşi ile yandığını görünce üzülmüş ve ona yardım etmeye çalışmıştır. Ancak Hüsn'ün içinde bulunduğu durumu tam olarak idrak edemeyince; Hüsn'e yardımcı olmak isterken ona daha fazla elem vermiştir. Hayal kırıklığına uğrayan Hüsn; *Sen Aşk'tan bahsedip ondan bana haberler getireceğine aynadan, esrardan, yani lüzumsuz hiç ilgisiz şeylerden bahsedip duruyorsun* diyerek üzüntüsünü dile getirir. Bu tablo eğitim açısından değerlendirilince İsmet karakteri öğretmen, Hüsn ise öğrenci olarak düşünülebilir. İsmet, her ne kadar Hüsn'e doğru yolu göstermeye ve ona iyilik etmeye çalışsa da Hüsn'ün içinde bulunduğu hâli tam olarak bilmediği için çabası boşa gittiği gibi ters de tepmiştir. Öğretmen de yardımcı olmaya, temelde eğitmeye çalıştığı öğrencisini iyi tanımalı ve eğitim sürecini öğrencisine göre planlamalıdır. Zira öğrenci temelinden uzak ve onu tam olarak tanımadan oluşturulan bir öğretim sisteminin başarılı olması oldukça uzak bir ihtimaldir. Çünkü netice olarak eğitimin hedefinde öğrenci vardır.

Yeşilyurt (2020: 268)'a göre; *Çocuğa görelilik ilkesi, öğrenme ve öğretme sürecini öğrencilerin (çocukların) içerisinde yer aldıkları gelişim düzeyine uygun şekilde organize etmeyi ve onların bireysel farklılıklarını göz önünde bulundurmaya temel almaktadır.* Her öğrencinin kendi içinde ayrı bir dünyaya sahip olduğu ve bireysel farklılıklara sahip oldukları eğitimciler tarafından göz ardı edilmemelidir.

3.9. Rehberlik

Kim böyle kuruldı tâ bu divân
Muhtâc idi Hüdühüde Süleymân (818)

Yâr ile olur vusûl-ı dildâr
Zann-eyleme yârı yâre ağyâr (820)

Yâr ile olur vusûl-i mahbûb
Hem yârdır anladınsa matlûb (824)

Rehberlik başlığı altında eserden aktardığımız yukarıdaki beyitlerde Gâlib, evvela Hz. Süleyman'ın bile Hüdühüd kuşuna muhtaç olduğunu anımsatmıştır. Hüdühüd, Süleyman Peygamber'e hizmet eden, çok uzaklardaki suyu havadan görebilme ve keşfedebilme özelliğine sahip bir kuştur. Hüdühüd, su bulma konusunda Hz. Süleyman'a rehberlik etmiştir. Yani Gâlib'e göre, Hz. Süleyman'ın bile rehber ihtiyacı duyduğu bu dünyada insan rehber olmadan her zaman muvaffak olamaz. Sevgiliye de ancak dost yardımı ile ulaşılabilceğini belirten Gâlib'in dosttan kastı ise tasavvufî manada mürşittir. Mürşit, yol gösterici sıfatı ile kendine irşat edenleri doğruya ulaştırmaya ve onları ebedi mutluluğa erdirmeyi amaçlar. Eğitim sürecinde de öğrenciler ciddi ve sürekli rehberlik hizmetlerine ihtiyaç duyarlar. Rehberlik hizmetleri ve danışma faaliyetleri, bugün eğitimin ayrılmaz bir parçası hâline gelmiştir. Geleneksel adı ile "Rehberlik", daha kapsamlı adı ile "Psikolojik Danışma ve Rehberlik" eğitim sürecine çağımızın başlarında girmiş yeni bir anlayış ve uygulamadır. Psikolojik danışma ve rehberlik, eğitimin ayrılmaz ve tamamlayıcı bir yanı olarak, bugüne kadar önemli gelişmeler göstermiştir (Kepçeoğlu, 1987: 264). Başarıya ulaşma ve verilen eğitimin niteliğini arttırmada eğitimin her safhasında rehberlik hizmetlerinden faydalanılmalıdır.

3.10. Yenileşme

Olsa ne kadar harâb ü mağşûş
Yokdur bunu bir işitmemiş gûş

Merd ana denir ki açâ nev râh
Erbâbı vukûfı ede âgâh (211-212)

Şeyh Gâlib, bu beyitlerde yeniliğin ve yenileşmenin önemine vurgu yapmıştır. Gâlib'e göre bir kimsenin işinin ehli olması için yeni bir yol açması ve insanlara yeni bir şeyler öğretmesi gerekir. Şair bunu herkesin, hatta en yaşlı insanların dahi bildiği bir durum olduğunu öne sürmektedir. Gâlib'in burada yenilik ve yenileşmeyi vurgulamak için eski ve eskimiş anlamındaki sıfatları kullanması dikkat çekicidir. Zira eskiyenlerin ya da eski dönemlerin değişmeyen unsurlarının yenileşme olduğu bu sıfatlar ile vurgulanmış, bir bakıma yenileşmenin eskimediği ifade edilmiştir.

Günümüzde de eğitim ve eğitim ortamları çağın hızla gelişen ve değişen şartlarına ayak uydurmalı ve yenileşmeye kapısını daima açık tutmalıdır. Eğitimin temel ve vazgeçilmez unsuru olan insan, yenileşme hareketlerini bünyesinde şekillendiren ve başlatan varlıktır. Dolayısıyla insan ekseninde oluşturulan eğitim ortamlarını da bu yenileşme ve değişimden ayrı düşünmek mümkün değildir. Zira günümüzde hayatımıza yansıyan her türlü yenilik eğitimi de doğrudan etkilemektedir. Gelişen teknoloji ve değişen dünya hayatın tüm safhalarında olduğu gibi eğitime de yeni soluklar, farklı bakış açıları getirmektedir. Taş (2007: 184), yenileşmenin toplum ve eğitim ile ilişkisini; *...başarılı bir kalkınma, toplumu ve kurumlarını değişim bilincine kavuşturmaya dayanır. Yenileşme bilincinin oluşmasını sağlayan ilk kurumsal yapılar da eğitim örgütlerinden oluşmaktadır. Öyleyse yenileşmenin temelinde "eğitim" yatmaktadır* şeklinde ifade eder.

4. Hüsn ü Aşk'ta Değer Unsurları

Bu çalışmada değer unsurları başlığı altında, Hüsn ü Aşk'taki beyitler esas alınarak tespit edilen 23 değer alt başlıklarda alfabetik olarak sıralanarak incelenmiş ve değer kavramları bağlamında yorumlar getirilmiştir. Değerlerin tespitinde herhangi bir değer sınıflamasına gidilmemiştir. Şeyh Gâlib'in tasavvufî kimliği dikkate alındığında değerlerin okuyucuya aktarımı aslında eserin bir ölçüde yazılış amacı olarak kabul edilebilir. Öyle ki insanın nefsiyle yaptığı mücadeleyi Aşk'ın Hüsn'e ulaşmak gayesiyle verdiği savaş zemininde aktaran eser, bu bağlamda eğitici yönünü ön plâna çıkarmakta ve bilhassa değer eğitimi konusunda okuyucusuna telkinlerde bulunmaktadır.

4.1. Af Dilemek ve Affetmek

Ey rahmeti râyegân Rahmân
Lûtfunla bu benden eyle şâdân

Hâhiş-ger-i devlet-i müebbed
Yanî ki fakîr Gâlib Es'ad

Mücrîmdir egerçi ümmetindir
Ümmîdi senin şefâatindir

Olmazsa şefâatinden ihsân
Çok zâhidin ola hâli hirmân

Çün ehl-i kebâirim siyeh-kâr
Her maksadıma beşâretim var (132-136)

Şeyh Gâlib, eserinin bu beyitlerinde okuyuculara ve bilhassa mutasavvıflara örnek olmak gayesiyle kendini suçlu ilan edip bir noktada hatalarını kabul ederek günahkâr sıfatı ile Allah'tan af ve şefaah dilemektedir. Gâlib, burada insanın hataya meyilli bir fitrat üzerine yaratıldığını beyan ederek buna karşın Allah'ın da rahmetinin bol olduğunu vurgulamaktadır. Yani hata yapmak her ne kadar istenmeyen bir durum olsa da, yapılan hatayı kabul edip af dilemek de insana yaraşır bir fazilettir. Şair de bu faziletin önemini kulun suçluluğu ile birlikte Allah'ın da affediciliğine değinerek aktarmaya gayret etmiştir.

Geldi yine başına şuûrı
Yâd eyledi rahmet-i Gafûr'ı

Ey hâlik-i ins ü cân rahm et
Yok bende tûvân amân rahm et (1435-1436)

Cadı'nın Nemrutluk yaparak Aşk'ı çarmıha germesi ve Aşk'a türlü işkenceler yapması sonucunda Aşk bütün bunların kaderin işi olduğunu anlar, akli yine başına gelir ve kullarına çok acıyan Allah'a yönelerek yalvarır: "Ey insanların ve cinlerin yaratıcısı, rahmetini istiyorum; bende artık dayanma gücü kalmadı, aman merhamet et!"

Yaradılışı gereği kusur, günah ve hatalara meyyal olan insanoğlu yaşadığı bütün olumsuzluklarda, işlediği suçlarda içten bir pişmanlık duyup hatalarıyla yüzleşerek masumiyetini yeniden elde edebilir. Affetmek bu anlamda Allah'ın insanlara bir lutfudur. İnsanlarda da bu duygunun tecellisi

bir değer olarak tebarüz etmektedir. Affetmek kültürümüzde de önemli bir yer tutmakta ve değişik kıssa ve sözlerle affediciliğin önemine atıflar yapılmaktadır (Altun vd., 2019: 315). Hüsn ü Aşk'ta yapılan hatayı fark edip hatadan dönmeye çalışmak hem Allah'tan af dilemek hem de insanları yapılan hatalar için bağışlamak bir erdem, bir değer olarak ele alınabilir.

4.2. Ahlak

Kim vardı Arabda bir kabîle
Müstecmi'-i haslet-i cemîle (242)

Bir toplum içinde kişilerin uymak zorunda oldukları davranış biçimleri ve kuralları "ahlak" olarak adlandırılır. Bir toplumu toplum yapan en önemli davranış biçimleri ahlak kuralları içine girer. Ahlaklı olmak toplumda en fazla önemsenen değerlerin başında gelir çünkü toplumsal düzenin temelleri ahlaklı olmaktan geçer. Eserde "*Araplar arasında bütün güzel huyları kendinde toplamış bir kabîle vardı*" beytiyle başlayan bölümde Ben-i Mahabbet kabilesinin özellikleri anlatılmış ve onların ne kadar temiz ve ahlaklı oldukları vurgulanmıştır. Bu bağlamda incelenen eserde ahlak değerinden sıkça bahsedilmiştir.

4.3. Azim ve Sebat

Ammâ sana bir hevâ gerektir
Ma'sûkunu iddiâ gerektir

Var iste kabîle içre yârin
Şehbâzsın al hemen şikârın

Efgânı ko eyle azm-i dildâr
Bin re'ye olur netice bir kâr (1160-1162)

TDK Türkçe Sözlük (1998: 184)'de azim; *bir işteki engelleri yenme kararlılığı*, sebat (1998: 1926) ise; *sözünden veya kararlarından dönmeme, bir işi sonuna değin sürdürme, direşme*, anlamına gelen değerlerdir. Aşk'ın lalası Gayret, Aşk'a *sana bir sevda ve aşk lazımsa, sevgilini de talep etmen gerekir* tavsiyesinde bulunur ve sadece düşünerek bir sonuca ulaşamayacağını sevgiliye kavuşmak istiyorsa; *...var git sevgilini kabileden iste... Sen alıcı doğansın, kapıyı avını diyerek eylemde bulunması gerektiğini söyler*. İnsanın hedeflerini gerçekleştirmesinde azmetmenin ve dik duruş ortaya koymanın önemi çok büyüktür. Bu bağlamda, eserde azim ve sebat, beyhude

dövünmenin bir işe yaramayacağı Hüsn'ü almak için gayret ve azim gerektiği şeklinde vurgulanmıştır. Şair, son beyitte; *...böyle bağırp çağırmaı bırak da sevgiline yönel! Bir iş görmek, bin (kuru) düşünmeden daha sonuç alıcıdır* diyerek azim ve sebat etme değerinin önemine işaret eder.

4.4. Barışseverlik

Dil-teng olayım ve mühr-ber-leb
Darılmaya tek o gonca-meşreb

Kan yutayım etmeyim anı fâş
El yâreme olmasın nemek-pâş

Yansın gamına bu cân-ı bi-bâk
Tek gamzesi olmasın zehir-nâk (1053-1055)

Değerlerimizde barış, yalnızca devletlerin birbirine karşı duruşu olarak işlenmekle kalmamıştır. Toplumdaki fertlerin birbirlerine yaklaşımı, akranların tutumları, komşu, ahabap, akrabaya bakış açılarına kadar yayılmıştır. Bir incelik olarak barış kavramı; gönül incitmemek, insanlarla iyi geçinmek, aşkı zedelememek anlamlarına kadar yayılmıştır. Belki bu nazik bakış açısıyla toplumda hassasiyet kazanan şahıslar, milletlere de barış içinde yaklaşmayı yeğlemişlerdir (Altun vd. 2019: 317). Yüksek bir aşk macerasından bahseden Hüsn ü Aşk, bize sulh kavramının sözünü ettiğimiz ince yanlarıyla: *...Artık bundan sonra- ben gönlümü daraltacak ve ağzıma suskunluk mührü vuracağım... Yeter ki o gonca huylu (sevgili) bana darılmasın! Kan yutacak ama sırrımı açığa vurmuyacağım ki eller yarama tuz ekmesin! Hiçbir şeye aldırış etmeyen bu canım onun derdi ile yansın da yeter ki onun kızgın bakışı(nın kılıcı) zehir saçmasın!* gibi sevgiliyi darıltmaktan imtina edilmesiyle güzel örnekler sunmaktadır.

4.5. Belâgat

Bir kışra girip dü mağz-ı bādâm
Bir mektebe vardılar Edeb-nâm

Bir beyt olup iki tıfl-ı mısra'
Ma'nâ-yı latife oldı matla'

Efsûn okur iki çeşm-i cādû
Piş-i nighinde rahle ebrû

Hâme gibi dü-zebân ü yek-dil
Bir bahsi olurlar idi nâkil (343-346)

Pala (1989: 78), belâgatı “sözün ve yazının açık, düzgün ve sanatlı olması ile fikirlerin doğru güzel ve yerinde anlatılmasını konu edinen bilim dalı” olarak tanımlar. “Güzel söz” söylemek, “tatlı dilli” olmak samimi bir üslupla ikna edici bir anlatım yolunu seçmek, edebî eserlerin birçoğunda öne çıkan amaçlardandır. Günümüzde “sözbilim” ve “retorik” kavramlarıyla da ifade edilmeye çalışılan “belâgat” Hüsni ü Aşk’ın ruhunda adeta tüm esere yayılmıştır. *İki badem içi bir kabuğa girmiş gibi, (Hüsni ile Aşk) Edep adlı mektebe devam etmeye başladı. O iki mısra çocuğu, bir olarak latif manalar taşıyan bir matla’ beyti oldular. İki büyücü göz (sanki) efsün okumaktaydı; önlerindeki rahle de ebrû misaldi. İki dil ve tek gönül ile aynı yola giren kalem gibiydiler* örneklerinde olduğu gibi eserin genelinde yapılan söz sanatları, icra edilen telmihler ve ince anlatımlar Hüsni ü Aşk içerisinde belâgatın birer habercisidir. Ayrıca bu unsur günümüzde aile içi ve toplumsal sorunlarla mücadelede “ifade etme” tarzının önemi hakkında da bize imkânlar sunmaktadır. Bu açıdan değerler eğitiminde ele alınmalıdır. Bu manaya Hüsni ü Aşk’ın tamamı bir bütün halinde örnek teşkil etmektedir (Altun vd., 2019: 311).

4.6. Cesaret

Aşk âteş-i kîn ile olup germ
Dedi: Ne gerek bu sözlerin nerm

Katl etme değil midir murâdın
El’ân elinde zulm ü dâdın

Güyâ ki bu sözle fikr-i cânân
Gönlümden olur mı zerre pinhân

Korkutmağa düşme bî-mahaldir
Vuslat dediğim benim, eceldir (1287-1290)

Aşk, Hüsni’ye ulaşma gayesiyle tılsımı elde etmek için çıktığı zorlu yolculukta ilk olarak bir karanlık kuyu engeli ile karşılaşmış ve bu kuyunun içine düşmüştür. Kuyuda var olan devin karşısına çıkarılan Aşk, devin kendisine sarf ettiği sözler karşısında geri adım atmayarak ona adeta meydan okumuştur. *Aşk, ...beni korkutmaya çalışman faydasız, benim kavuşma*

dediğim, zaten ecelin ta kendisidir, diyerek ölümün kendisi için vuslat olacağını ve devin sözlerinin gönlündeki emeli asla bitirmeyeceğini haykırmış ve bu uğurda hiçbir şeyden korkmayacağını söylemiştir. Gâlib'in nefis mücadelesi verdiği bu tasavvufi yolda Aşk'ın gösterdiği cesaret insanlara etkili bir örnek sunmaktadır. Cesaret, insanın amacına ulaşmak için mutlaka sahip olması gereken bir değerdir. Cesur olmak pek çok zaferin anahtarı olmaktadır. Eğer bir yola baş koyulmuşsa kişi, bu uğurda ölümü dahi göze alacak kadar cesur olmalıdır. Aşk'ın nefis mücadelesinde gösterdiği cesaret örneği hayatın farklı alanlarına yansıtılabilir. Din, vatan gibi oldukça kutsiyet ifade eden değerlerin temelinde hep cesaret yatmaktadır. Cesarettten uzak kalıp ürkek davranan nice topluluklar benliklerini ve özyüklerini kaybetmek durumunda kalmışlardır.

4.7. Cömertlik

Bahr-ı keremin verâsı yoktur
Ol bahrda dürr-i feyz çöktür (171)

Galip bu beyitte cömertlik erdemini yüceltmış ve cömertlik denizinden ötesi yoktur diyerek; cömertliğin ne kadar yüce bir fazilet olduğunu deniz metaforu ile açıklamıştır. Zira insan zihninde yüceliği temsil eden kavramlardan biri de denizlerdir. Düşünüldüğü vakit denizler maddî bir bakış ile sonu ve dibi yokmuş gibi görünen ummanları, manevî bakış açısı ile de ebedî zevkleri bünyesinde barından bir sonsuzluk timsalini temsil etmektedir. Burada da Gâlib, cömertliğin yüce bir erdem olduğunu, ondan sonra gelen bir deniz olmadığını belirterek ifade etmiştir. Bu kısımda deniz bir mertebe olarak da düşünülebilir. Şöyle ki su bir nicelik olarak ele alındığında küçük gözeler ile başlayıp nehirlerle, göllere ve nihayetinde denizlere dönüşmektedir. Tasavvufi erkânda nefis ile yapılan mücadelenin önemli ve nihai bir merhalesinin de cömertlik olduğu şair tarafından bu beyitte dile getirilmiştir. Bu mertebeye erişen yani cömertlik erdemine sahip olan bir kişi de ziyadesiyle feyzalacaktır.

4.8. Güzellik

Ammâ biri duhter-i semen-ber
Biri püser-i Mesih-manzar (303)

Gerden leb-i cûda serv-i sîm-âb
Gûyâ ki Boğaziçi'nde mehtâb (433)

Güzellik değeri eserde kimi zaman ruh güzelliği olarak karşımıza çıkarken, kimi zaman da fizikî güzellik olarak vurgulanmıştır. Hüsn ve Aşk'ın tasvirlerinde güzellik değeri; *Ama bunlardan biri yasemin gibi ak bir kız; diğeri ise İsa çehreli bir oğlan çocuğu... Gerdanı, sanki Boğaziçi'ndeki mehtap gibi, dere kenarında aksi suya düşmüş gümüşten bir servi idi* ifadeleri ile anlatılmıştır. Fizikî güzellik de önemlidir zira bu değer Allah'ın kullarına bağışladığı bir lutuftur.

4.9. Hakkaniyet

Çâlâk-zamîr ü merd-i âgâh
Etmez hele düzdü hem-ser-i şâh

Olsa ne kadar şikeste-pervâz
Uymaz yine küf u kaza şehbâz (222-223)

Gâlib, bu beyitlerde; *hiç şairlikte üstün kabiliyeti olan, manadan anlayan biri hırsız padişaha eş tutar mı? Ne kadar kanadı kırık da olsa şahin yine de baykuş ve kaz ile bir olmaz* diyerek ehil bir kimsenin hükümdar ile hırsız bir tutmayacağını ifade eder. Aynı şekilde *kanadı kırık olsa bile bir şahinin baykuş ya da kaz ile bir tutulamayacağını* belirtir ve dolayısıyla hakkaniyetin önemine değinir. Akl-ı selim insan da her şartta hakkı gözetmeli ve hak edene hakkını teslim etmelidir. Bu husus bilhassa insana verilen değer en önemli göstergelerinden biridir. Hak ve adalete uygunluk, doğruluk anlamına gelen hakkaniyet, bir toplumu ve o toplumu oluşturan bireyleri saadete eriştirecek temel erdemlerdendir. Hakkaniyetin gözetilmediği topluluklarda kargaşa ortamının meydana gelmesi kaçınılmaz olacaktır. Adaletin hakkaniyet olarak anlaşılması gerektiğini ileri süren Kabadayı (2013: 52): *...bir toplumun adil olması için gerekli olan şey hakkaniyete uygunluktur. Adil bir toplum, tüm yurttaşlarının bireysel haklarını ve özgürlüklerini koruyan kurumları olan ve kaynakların dağıtımını en uygun şekilde sağlayan bir toplumdur* diyerek hakkaniyetin önemine değinir.

4.10. Hatırşinaslık

Ey hâme eser senin değildir
Ey şeb bu seher senin değildir

Envâr-ı füyûz-ı mürşid-i Rûm
Âfâka fûrûğum etdi ma'lûm (2023-2024)

Feyz erdi Cenâb-ı Mevlevîden
Aldım nice ders Mesnevîden

Gûyâ ki o bahr-ı bî-gerâne
Olmuş hum-ı renkten nişâne (2029-2030)

Mevlevî bir şair olan Şeyh Gâlib eserin son kısmında, yegâne mürşidi Mevlânâ (ö. 672/1273) ve onun ebedî eseri Mesnevî'ye değinmiştir. *Ey hâme! Bil ki bu eser senin değıldir. Rûm (Anadolu) ülkesinin mürşidinden (Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî) aldığım ilhamın nurları benim ışığını bütün dünyaya yaydı* diyerek kabiliyetin kendinde değil Mevlânâ'da olduğunu belirtir. Daha sonra; *Yüce Mevlânâ'nın feyzi erişti de Mesnevî'den nice dersler aldım. Sanki uçsuz bucaksız (söz) denizi renklerle dolu bir şarap küpüdür*, sözleriyle kendisinin Mevlânâ'dan feyzaldığını ifade etmiş ve sonsuz bir deniz olarak nitelediği Mesnevî'den çokça ders aldığını belirtmiştir. Şeyh Gâlib'in burada hatırsınaslığı öne çıkmaktadır. Gâlib, eserinin özünü oluşturan kıymetleri göz ardı etmemiş ve tevazu göstererek bu değerlere eserinde şükranlarını ifade etmiştir. Hatırsınaslık, TDK Türkçe Sözlük (1998: 937)'te, *saygılı, hatır sayan, hatır kırmayan* şeklinde tanımlanmıştır. Gâlib'in eserin son bölümünde gösterdiği bu tavır, hatırsınaslık kavramı ile tam manada örtüşmektedir. İnsan, eğitiminde kendisine katkısı olan her kişiyi hassasiyetle hatırlamalı ve onları asla unutmamalıdır. Bu anlamda hatırsınaslık insana değer katan önemli bir erdemdir.

4.11. Merhamet

Geldi yine başına şuûru
Yâd eyledi rahmet-i Gafûru:

Ey hâlik-i ins ü cân rahm et!
Yok bende tûvân amân rahm et! (1434-1435)

Ol demde Sühan huzûra geldi
Kün emri gibi zuhûra geldi

Ol ân açıldı şâm-ı zulmet
Zevka bedel oldı havf u dehşet (1438-1439)

Aşk, Cadı'nın işkencelerine maruz kalarak oldukça perişan bir durumdayken bütün bunların kaderin işi olduğunu anlar ve akli başına gelir. Kullarına

acıyan sonsuz merhamet sahibi yüce Allah'a yönelerek, *Ey insanların ve cinlerin yaratıcısı rahmetini istiyorum, bende artık dayanma gücü kalmadı, aman merhamet et!* diye yalvararak merhamet diler. Yüce Allah bu yakarış karşısında Gafûr ismi ile merhamet edip Aşk'ın imdadına Sühan'ı gönderir ve o anda tüm sıkıntılar Aşk için yerini sevince bırakır. Eserin bu bölümünde üzerinde durulan değer merhamettir. Şair tarafından merhamet gösteren Allah zikredilerek; merhametin esasında ilahî bir kavram ve yücelik olduğu vurgulanmıştır. Anlaşılmaktadır ki Şeyh Gâlib, Allah'ın merhametine atıfta bulunarak kullara merhametli olmanın önemini ve bu erdemini ne kadar yüce bir değer olduğunu vurgulamaktadır. Merhamet edilmesinden sonra dert ve endişenin yerini sevince bırakması da merhametin güzelliklere erişilmesine vesile olabileceği hatırlatılmıştır.

4.12. Mücadele ve Kendini Adamak

Şâirliğe sûz ü derd lâzım
Endüh u belâ olur mülâzım

Rûy u lebe etmeyip tenezzül
Açsın çemeni görölmedik gül

Her râhda eyleyip tekâpû
Şâhîn-i hayâli ala âhû

Girdikde girîve-i hayâle
Çarpılmaya dîv-i kıl ü kâle (776-779)

Gâlib iyi bir şair olabilmek için, mücadele, azim ve çaba gerektiğini ifade etmektedir. Şaire göre göre dert, sıkıntı, acı ve bela şairlikten eksik olmaz. Şair bunları göze almalı, bu uğurda mücadele etmeli ve kendini admalıdır. Öyle ki şair aşk davasında karşılaştığı her zorlukta, çemenden gül çıkarır gibi güzelliğe ve iyiliğe ulaşma gayesini ortaya koymalıdır. Aşağıdaki beyitlerde de Mollâ-yı Cünûn'un Gayret ile Aşk'a isteklerine kavuşabilmeleri için çok çaba sarfetmeleri, mücadele etmeleri gerektiği yönündeki tavsiyesi yine bu değerle ilgili bir başka örnektir:

Gayret'le cenâb-ı Aşk-ı çâlâk
Maksûda ki oldılar heves-nâk

Mollâ-yı cünûn verdi fetvâ
Kim Hüsn için oldu farz gavgâ (1188-1189)

Gayret ile kadri yüce Aşk, arzularını elde etmek için heveslenince, Mollâ-yı Cünûn onlara Hüsn için yani sevilen için çaba sarf etmenin farz olduğu yolunda fetva verdi.

4.13. Öz denetim (Otokontrol)

Aldım o hevesle kilki deste
Bu nazmı dedim şikeste-beste

Noksânıma vardır itirâfım
Bihûde degil velik lâfım (236-237)

Öz denetim TDK Türkçe Sözlük (1998: 1744)'te; *daha önemli bir amaca ulaşabilmek için kişinin tepkilerini, davranışlarını veya başka amaca yönelme eğilimini denetleyip kısıtlaması, otokontrol* olarak tanımlanmaktadır. Kendini kontrol, duyularımız üzerinde hâkimiyet kurup, düşünce ve davranışlarımızla insan tanımlamasına uygun yaşamak demektir. İnsanın yaşamı boyunca sahip olması gereken en önemli özelliklerinden biri öz denetimdir. Başka bir ifadeyle kendi kendini denetleme, kontrol altında tutma, aşırılıklardan, zararlılardan kaçınma anlamına gelmektedir. Kendi noksanlarının da olabileceğini, ancak sözlerinin asla boşa söylenmiş olmadığını ifade eden Şeyh Gâlib'in burada dikkat çeken tavrı kendini denetleme yetisine sahip olması ve kendinde eksiklikler olacağını kabul etmesidir. Genel anlamda da öz denetim kişiye, kendi özünü göstermesi ve ona yön vermesi açısından önemlidir. Yaptığının eksigi ve fazlası ile farkında olmak, insan açısından ona değer katan bir davranıştır. Öz denetim kavramı günümüz eğitim dünyasında da üzerinde sıklıkla durulan bir konudur. Gerçek bir eğitim, önce kendini tanıma ile başlar. Eğitimin asıl amacı, kişinin kendini bilmesi ve kendi kendisini eğitmesidir

4.14. Öz saygı

Şâir deme ehl-i dil demektir
Hoş-meşreb ü mu'tedil demektir

Yoksa bir alay erâzil-i nâs
Pes-mânde hor-ı nevâl-i vesvâs

Peymâne-kes-i edâ olur mı
Vahy-i dile âşinâ olur mı (773-775)

Şeyh Gâlib, şair olmak için gerekli vasıfları sıralıyor: *Şair demek gönül ehli olmak demektir; iyi huylu, yumuşak tabiat sahibi olmak demektir. Yoksa bir alay rezil, vesveseci şeytanın artığıyla geçinen aşâğılık insan güzel şiir söyleme kadehini içebilir ve gönül vahyine aşinâ olabilir mi?* diyerek şairliğin seçkin ve nitelikli kimseler tarafından icra edilebilecek bir uğraş olduğunu, halkın en rezillerinin bu işi yapamayacaklarını ve insanların gönül teline dokunamayacaklarını kısacası herkesin şair olamayacağını dile getiriyor.

Gâlib de diğer Divan şairleri gibi zaman zaman kendi şairliğini övmüştür.

Tarz-ı selefe tekaddüm etdim
Birbaşka lügat tekellüm etdim (2009)

Zann-etme ki şöyle böyle bir söz
Gel sen dahi söyle böyle bir söz (2012)

(Şiirde) benden önce gelenleri geçtim ve bambaşka bir dille konuştum diyen şair, kendisini daha önce yaşayan şairlerden ayrı tutuyor, onlardan önde geldiğini ifade ederek, eskiler kalıplaşmış kurallara uydular; ben uymadım, kendime özgü bir söyleyiş yarattım diyor. *Bu hikâyenin şöyle böyle bir söz olduğunu sanma! Eğer gücün varsa haydi gel sen de buna benzer bir söz söyle* diyerek de kendisinin başkaları tarafından taklit edilemeyecek ölçüde bir söz söyleme ustası olduğunu iddia ediyor ve kendini övüyor.

Görülmektedir ki Şeyh Gâlib, sanata ve kendi şairliğine saygı duymaktadır. TDK Türkçe Sözlük (1998: 1749)'te öz saygı *İnsanın kendine duyduğu saygı, onur, haysiyet, izzetinesis* olarak tanımlanmıştır. Bu durum da Gâlib'in öz saygısı olan bir insan olduğunu göstermektedir. Çünkü o, Divan şiirinin ve şairlerinin kalıplaşmış kurallarını kırmıştır. Yeni buluşları, özgün söyleyişleri, değişik mazmunları ile Divan şiirini monotonluktan kurtarmıştır. Örneğin, "Hüsn ü Aşk", tümüyle alegorik bir mesnevidir. Konunun anlatımı mecazlı ve masal öğeleri boldur. Ancak olağanüstü olaylar karşısındaki tavrı, masalcının anlattığı akıl üstü olaylar karşısındaki tavrı gibi değildir. Masalcı, söylediklerine inanmaz. Şeyh Gâlib ise, tasavvuf kavramlarını alegorilerle anlatıyor, alegorilerin karşılığı olan kavramlara inanıyor. Şair, eserlerindeki bu tip özelliklerle kendi kişiliğini yansıtan yeni bir şiir yazmayı başarmıştır, bu bakımdan öz saygıyı hakketmektedir.

4.15. Sabır

Çün dîvler etdi Aşk'ı da'vet
Gel keştiye bulasın selâmet

Aşk eyledi mâcerâyı iz'ân
Sabr eyleyip olmadı şitâbân (1561-1562)

Sabır kavramı çok yönlü bir değer olarak ele alınmalıdır. Gayeye varmak için sabretmek, mânilerden kurtulmak için sabretmek, belaların geçmesi için sabretmek... “Hüsn ü Aşk” adlı eserin birçok bölümünden sabır akmakta, sabır çağlamaktadır. *Devler, Aşk'ı “Gel, gemiye bin de kurtuluşa er!” diyerek davet ettiklerinde, Aşk olan biteni kavradı, sabretti ve gemiye koşup binmedi, örneğinde olduğu gibi Aşk'ın hedeflerine varmak için sabretmesi, Hüsn'ün Aşk'a vasıl olması için sabretmesi, anlık hislere mağlup olmamak için sabır göstermeleri ve neticede muvaffak olmaları hep “sabır” değeri içinde ele alınabilir:*

Hiç sözle olur mı vasl-ı dildâr
Lutf et bu kelâmı etme tekrâr

Da'vâmızı sanma hilemizden
Var Kays'a da sor kabilemizden

Bi-mihnet ü gam vusûl-i dildâr
Âyâ kime oldı bu sezâ-vâr

Hiç kimse bu râha gitmemişdir
Bir ferd bunu işitmemişdir (1234-1237)

Aşk, kabilesine kendisine yapılan zulmün sebebini, suçunun ne olduğunu sorar; ancak onlardan umduğu gibi bir cevap alamaz, üstelik bir de kabilesindekiler Aşk ile alay ederek onun kalbini incitirler. Bu duruma oldukça içerleyen Aşk kabilesindekilere karşı üzüntüsünü dile getirir. Bunun üzerine kabilenin bilgilerinden olan şifa verici, Aşk'a cevap verir ve aslında niyetlerinin onu incitmek olmadığını ancak herkesin benzer bir dertten muzdarip olduğunu ve sevgiliye kavuşmanın bir anda gerçekleşmeyeceğini belirtir. Evvela sabır göstermek gerektiğini ifade eden bilge kişi, birçok kimsenin bu uğurda sabır gösterdiğini, hatta bazı kimselerin sabırlarına karşılık muvaffak olamadıklarını da söyler. Hâl böyle iken Aşk'ın bir anda sevgiliye kavuşma arzusunun kendileri tarafından makul olmadığını ifade ederek Aşk'a sabır tavsiyesinde bulunur ve Kays'ı da örnek gösterir. Şairin bu beyitlerde ısrarla üzerinde durduğu olgu şüphesiz sabır olmuştur. Aşk'ın Hüsn'e kavuşma arzusu için göstermesi gereken sabırdan hareketle okuyuculara hayatın her alanında sabırlı olmaları gerektiği şair tarafından

telkin edilmiştir. Sabır insanların hayat yolculuğunda onları buhrandan kurtaracak güzel bir değer olarak karşımıza çıkmaktadır. Allah'ın, sabır gösteren kullarıyla beraber olduğu, “*Ey iman edenler! Sabır ve namazla yardım dileyin. Şüphesiz Allah sabredenlerin yanındadır*” (Bakara, 2/153) şeklinde insanlara müjdelenmektedir.

4.16. Samimiyet

Dedi ki: Ölüm ne cândır ey cân
Fevt olmasa ger rızâ-yı cânân

Ben havf ederim melûl olur yâr
Sen havfdasın ki eyler âzâr

Olmuşdı bu haste-hâl medhûş
Bu hücneti eylemiş ferâmûş

Sen bilmeyerekden etdin âgâh
Sen âh dedin ben anladım mâh (1049-1052)

Hüsn, aşkında o kadar samimidir ki; sevgilisinin arzusuna halel gelmesini asla istemez. Hatta böyle bir durumda ölmeyi yeğler. Sevgilisinin üzülmekten korkmakta ve sevgilisi hakkında dadısı İsmet'in beyan ettiği olumsuz ifadeleri dahi hep güzel anlamaktadır. Burada Hüsn'ün aşkında gösterdiği dirayet ve takındığı samimi tavır dikkat çekmekte ve okuyucunun hissiyatına nüfûz etmektedir. İçtenlikle yapılacak olan bir davranış kişinin muhatabı tarafından da saygı görecektir ve kıymetli bir mertebeye erişmesine vesile olacaktır. Hayatın herhangi bir alanında samimiyet gözetilmeksizin, yapmacık tavırlarla gerçekleştirilen eylemler rağbet görmeyecek ve başarısızlıkla sonuçlanacaktır.

4.17. Sevgi

Mînâ gibi Aşk'a ser-fürûda
Bu şîşede sanki ol sebûda (401)

Kim gevher-i Hüsn'e tâlibim ben
Gavgâ-yı talebde gâlibim ben

Ol dürr ise dil ana sadeftir
Cânân ile cân halef seleftir (1194-1195)

Sevgi, edebiyatımızda vazgeçilmez temaların başında gelir. Divan şiirinde sevgi karşı cinse duyulan aşk olarak çokça işlenmiştir. Hüsn'ün aşkına karşılık görmesi için Aşk'a yalvarışı: *Hüsn kadeh(in şaraba baş eğdiği) gibi, Aşk'a yalvarmadaydı. Bu (Hüsn), sırça kadehte; o (Aşk) ise görünüşte bir taş parçasıydı. Aşk'ın Hüsn'e talib olması ve sevdiğini varlık sebebi olarak göstermesi; Ben dedi, Hüsn denen hakiki inciyi istiyorum; bu talep savaşında galip geleceğim, O inci ise benim gönlüm de onun sedefidir. Çünkü seven ile sevilen birbirinin varlık sebebidir* gibi ifadeler sevgi değerine örnek gösterilebilir. Yaşamda sevginin kapladığı alan ve sevginin gücünü vurgulamak için Hüsn ü Aşk'ta sevgi değeri birçok yerde kullanılmıştır. Hüsn ile Aşk'ın birbirlerine olan muhabbetleri onların karşılıklarına çıkan birçok engeli aşmalarını sağlamıştır.

4.18. Şükretmek

Hamd ana ki kıldı halka rahmet
Tahmîdde acze verdi ruhsat (1)

Ger hamdine yoksa hadd ü ihsâ
Şükr et ki zebân-ı acz gûyâ

Hamd eyle ki verdi şer-i manâ
Tahmîd-i Hudâda acze fetvâ (3-4)

Hüsn ü Aşk'a hamd etmenin önemine değinerek başlayan ve bu eylemi insanlara verilen yegâne bir nimet olarak değerlendiren Gâlib'in bu konudaki hassasiyetine şahit oluyoruz. Gâlib insanların şükretme faziletinden yoksun olması durumunda oldukça müşkil bir hâle düşeceğini belirterek; acizliğin yani daha üstün bir kudretin varlığını kabul etmenin insanı yücelten bir unsur olduğunu belirtmiştir. Bu üstün kudretin yüce yaradan Cenab-ı Hak olduğu ise şüphesiz bir gerçektir. Şair, Allah'ın insanlara verdiği nimetlere karşı insanın da müteşekkir olması gerektiğini ifade etmektedir. Gâlib'e göre şükretmeye vesile olan acizlik durumuna dahi bir nimet olarak bakılması gerekmektedir. Zira insan kendinin aciz bir kul olduğunun farkına varmadığı ve kendini her şeye muktedir olarak gördüğü takdirde yaşayacağı en küçük bir yetersizlik durumunda girebileceği bunalımdan çıkması mümkün olmayabilir. Oysaki acizliğinin ve kendinden üstün bir kudretin varlığının farkında olan kişi, teslimiyet ile yaşayacağı türlü olumsuzluklar karşısında veya başarısız olduğu bir vaziyette düşünce sınırlarının farkında olacak ve yaşanması muhtemel bir bunalımdan kurtulacaktır. Bu doğrultuda insanoğlunun

yaşadığı zilletleri veya sahibi olduğu nimetleri tamamıyla kendi çabasıyla erişilmiş olarak görmemesi gerekmektedir. Şükür meselesine acizlik ekseninde, insanı ciddi bunalımlardan uzaklaştıran bir olgu olarak bakıldığı takdirde şükretmenin esasında Gâlib'in de ifade ettiği gibi insana bahşedilen bir nimet ve erdem olduğu görülmektedir. Şükür ve nimet ilişkisi Kur'ân-ı Kerim (İbrahim,14/7)'de "*Hani rabbiniz, 'Eğer şükrederseniz size (nimetimi) daha çok vereceğim, nankörlük ederseniz hiç şüphesiz azabım pek şiddetlidir'*" diye bildirmişti" şeklinde vurgulanmıştır.

3.19 Tefekkür

Elif okusa kaddin eyleyip yâd
Tâ arşa çıkardı âh ü feryâd

Cim o kısa zülfe eyleyip dâl
Bir noktadan anlar idi bin hâl

Hançer gibi râdan idi bîmi
Saklardı lebinde harf-i mîmi

Dendâne-i sîn-i erre-sîmâ
Eylerdî nihâl-i ömrin ifnâ (379-382)

Tefekkür; zihnin bir konuyla ilgili bilgileri karşılaştırarak, aralarındaki bağlantıları inceleyerek bir yargıya ya da karara varma etkinliği, düşünme düşünüş demektir. Sanat ve bilim alanında yeni eserler ortaya koymak, toplumun zor zamanlarında makul ve mantıklı çözümler üretmek, yeniliklerin dünyasına açılmak ve tüm bunlarla beraber köklü sanat anlayışımızda ve tarihimizde yer eden zarif hakikatleri tespit etmek ancak tefekkürle mümkündür. Bu açıdan tefekkür değerler eğitimi açısından çok önemlidir ve işlenmelidir. Hüsn ü Aşk'ın da birçok yerinde tefekkür ile ilgili çözümlemelere yer verilmiştir. Hüsn'ün Aşk'a aşık olmasının anlatıldığı bölümde Hüsn'ün mektepte bazı harflerle Aşk'ı hatırlaması ve çeşitli benzetmeler eşliğinde yaptığı tasvirler tefekkür değeri açısından güzel örneklerdendir: ...(*Hüsn mektepte*) "*elif*" dese (*Aşk'ın*) *düzgün* boyunu hatırna getirip ah ve feryadı ta arşa çıkardı. "*Cim*" dese, (*bu ona Aşk'ın*) zülfünü hatırlatıp, bir noktadan binlerce anlamlar aklına gelirdi. (*Hüsn'ün*) hançer gibi (*yüreğini yaralayan*) "*ra*" harfine benzeyen harflerden korktuğu için ağzında (*sevgilisinin*) "*mim*" (*harfine benzeyen dudağının ismin*)i tekrarlıyordu. "*Sin*" harfinin dişleri testere gibi ömrünün fidanını yok ediyordu.

4.20. Teslimiyet

Ger var ise sende bir mürüvvet
Hem-râhım ol eyle bana hizmet

Ne havf-ı ser ü ne fikr-i cân et
Bâzârıma uy da bir ziyân et (1171-1172)

Gayret dedi ahdim olsun ey yâr
Biser olayım sana kafa-dâr (1180)

Aşk, bu beyitlerde kendisine telkinde bulunan lalası Gayret'e seslenerek; *...Eğer sende bir iyilik duygusu varsa benim yol arkadaşım ol bana hizmet et. Ne başını kaybetmekten kork ne de can endişesine kapıl. Benim pazarıma gel de zarar et* der ve kendisine telkin etmekten ziyade herhangi bir korku endişeye kapılmadan teslimiyet göstermesi gerektiğini söyler. Bu sözler üzerine de Gayret; *Ey dostum! Söz veriyorum, bir daha itiraz etmeden sana uyacağım* diyerek teslimiyet gösterir. Kur'an-ı Kerim (Bakara, 2/216)'de. "Sizin için daha hayırlı olduğu halde bir şeyi sevmemeniz mümkündür. Sizin için daha kötü olduğu halde bir şeyi sevmeniz de mümkündür. Allah bilir, siz bilmezsiniz" şeklinde insanlar uyarılarak, kişinin teslimiyet göstermesi gerektiğini açıkça ifade edilmiştir. Dolayısıyla insan acaba bir zarar görür müyüm ya da bir kötülüğe maruz kalır mıyım düşüncesi ile çekince taşımamalıdır. Kur'an-ı Kerim'de beyan edildiği üzere kötü sanılan iyi, iyi sanılan ise kötü olabilir. Bu noktada mühim olan teslimiyet gösterebilme iradesidir.

4.21. Tevazu

Deryâ sözü şebneme ne lâyıık
Tanrı işi âdeme ne lâyıık

Gel âdet-i şâirâne git sen
Sûfiyye sözün ferâgat et sen (80-81)

Şair burada herkesin konumunu bilmesi ve bu ölçüde alçakgönüllülük göstermesi gerektiğini, nasıl ki *çiy tanesinin denizden söz etmesi haddine değilse, Allah'ın işi insana ne lâyıık!* sözüyle dile getirir. Böylece insanın da Allah'ın karşısında acizliğini iyi bilmesi gerektiğini ifade eder. Devam eden beyitte ise şair tasavvuf ehli olmasına rağmen kendini bu yola layık göremeyerek tevazu örneği göstermektedir. Gâlib'in ehl-i tasavvuf olduğu ve bu yolda yüksek bir mertebeye sahip olduğu aşikârdır, şair de aslında bunun

bilincindedir. Buradaki gaye okuyucuya bu noktada ders vermek ve tevazu'un önemini hatırlatmaktır. Tevazu, TDK Türkçe Sözlük (1998: 2209)'te; *alçak gönüllülük, gösterişsizlik, kendi değerini olduğundan aşağı gösteren, başkalarını küçük görmeyen, büyülenmeyen (kimse), mütevazı* şeklinde karşılık bulan ve kibir ve gururun karşıtı olan alçak gönüllülüktür. *Türkçede alçak gönüllülük sözüyle karşılanmaktadır* şeklinde açıklanmaktadır. Bu ifadede dikkati çeken nokta kişinin itibarını ve derecesini düşük görmesi ve birine boyun eğmesidir. Bu cümle irdelendiği takdirde insanın boyun eğdiği en temel varlığın Allah olduğu gerçeği gün yüzüne çıkmaktadır. Yine kişi temelde derecesini evvela Allah'a karşı düşük görmeli ve asla kibre kapılmamalıdır. Tevazu'un öncelikle yaratan-kul ilişkisi bağlamında değerlendirilmesi gerektiği Gâlib tarafından eserin bu kısmında yer alan, "Tanrı işi âdeme ne lâyıf" mısra'ıyla ifade edilmiştir. Hem Gâlib'in söylemi hem dinimizin öğretisi olarak tevazu görülüyor ki, kişiyi kulluk bilincine erdiren ve kendisinin farkına varmasını sağlayarak temelde onu yücelten önemli bir değerdir.

4.22. Tokgözlülük

Sihir eyleyip etdi Aşk'ı da'vet
Arz eyledi ana zîb ü zînet

Bin güne kumaş ü kâle vü fer
Elmas ile lâ'l ü cevher ü zer (1401-1402)

Aşk çıktığı zorlu yolculukta şair tarafından *o çirkin varlık bir yandan yuttuğu çocukların kanından çocuk doğuruyor, diğer yandan da, doğurduğu çocukları tekrar yiyordu* gibi oldukça ürkütücü bir şekilde tasvir edilen bir cadı ile karşılaşır. Bu cadı Aşk'ı kandırmak adına sihir yaparak ona türlü süs ve ziynetler gösterip onu kandırmaya çalışır. Ancak Aşk; çeşitli kumaşlar, elmas, altın, yakut ve inci gibi değerli eşyalar karşısında aldanmayıp tokgözlülük göstererek cadıya kanmaz ve davasından dönmez. Bir insanın bu denli kıymetli ziynetler karşısında aldanması olasıdır. Oysaki kendini bir inanca adanmış, gaye sahibi insanlar tokgözlü bir duruş sergileyerek bu geçici dünya mallarına tamah etmezler. Tokgözlülük, insanoğlunu birçok beladan da uzak tutan bir erdemdir. Bunun tersine açgözlülük ise insanın elindeki ile yetinmeyip hep daha fazlasını isteyerek, kişiyi felaketler zincirine sürükleyecektir. Bu perişan vaziyete düşmemek için insan her daim tokgözlü olmaya gayret etmelidir. Sergileyeceği bu tokgözlü tavır insanı alçaltmaktan uzaklaştıracak ve ona değer atfedecektir.

4.23. Yardımlaşma ve İyilik

Ol dem ki kelâm erip hitâme
Dest-i Sühan'a verildi nâme

Aldı Sühan azm-i râh kıldı
Hüdhüd gibi kasd-ı şâh kıldı

Buldu gelip Aşk'ı lâl ü hâmûş
Âyîn-i kadîmi üzre medhûş (914-916)

Toplumsal birlik ve beraberliğin sağlanmasında en önemli değerlerden biri yardımlaşma ve dayanışmadır. “Bu değer içerisinde; iyilik yapmak, komşuluk ilişkileri, misafirperverlik, cömertlik, arkadaşlık, dayanışma gibi alt başlıklar yer almaktadır” (Güven, 2014: 512). Yardım, kendi gücünü ve imkânlarını başka birinin iyiliği için kullanma; yardımseverlik ise yardım etmekten hoşlanma durumudur. Yardımseverlik iyilik yapmaktır. İyilik, yaşadığımız hayata anlam veren ve bize insanlığımızın değerini anlatan bir davranıştır. Karşılık beklenmeden yapılan yardım olarak tanımlanan iyilik, her toplumun en çok ihtiyaç duyduğu bir değer yargısıdır. İyiliğin yaygın olduğu bir toplumda yardımlaşma ve dayanışma duyguları gelişir.

Yardımseverlik kişinin ailesine, arkadaşlarına, yaşlılara, hayvanlara kısaca ihtiyaç sahibi olan herkese el uzatma, ihtiyaçlarını karşılama eğilimidir. Bu değere sahip olan insanlar çevrelerindeki olaylara ve insanlara karşı duyarlıdır. Bu sebeple ihtiyaç sahibi olanlara yardım etme gereksinimi duyarlar. İnsanlar bir arada yaşadıkları için birbirlerine ihtiyaç duyar. Yardımseverlik bu ihtiyacı olumlu yönde etkiler. Çünkü bu değeri taşıyan insanlar için birine yardımda bulunmak külfet değil bir zevktir. Yardımsever insanlar herhangi bir dış zorlamayla değil tamamıyla içten gelen bir dürtü ile insanlara el uzatır; onların sıkıntılarına çare olmaktan büyük mutluluk duyar.

Yukarıda örnek olarak aldığımız beyitlere kadar gelişen olay akışında birbirlerinden ayrı düşen Hüsn ve Aşk'ın imdadına Sühan yetişir. Sühan, Hüsn ile Aşk'ın mektuplarını birbirlerine ulaştırmak suretiyle onlara yardım eder. Sühan, aynı zamanda iki sevgiliye, Hayret'in yaptığı zalimlikler karşısında yol gösterir ve bu bağlamda onlara rehberlik de eder. Hayret gibi zalim birinin kötülüklerine karşı Sühan, cesur bir tavır sergiler ve bu iki aşığa yardımdan çekinmez. Gâlib, burada en zor şartlarda dahi insanın başkalarına yardım etmesi gerektiğini ve iyiliğe, güzelliğe ancak bu şekilde erişilebileceği

mesajını vermektedir. Yardımlaşma birçok farklı konu ve şekilde gerçekleştirilebilir: Bilmeyene öğretmek, yol bilmeyene göstermek, karnını doyuracak imkândan mahrum olanı doyurmak, hastayı tedavi etmek/ettirmek... vd. Başkalarına yardım etmek kişinin kendisine de fayda sağlayan bir değerdir. Bir kimse muhtaç olan insanların herhangi bir ihtiyacını giderdiği takdirde öz saygısı artacak ve kendini daha değerli hissedecektir.

SONUÇ

Bu araştırmada tasavvufi bir adap ile oluşturulmuş Şeyh Gâlib'in Hüsn ü Aşk adlı mesnevisi eğitim ve değer içeriği bakımından incelenmiştir. Eserde karakterler ile simgeleştirilen birçok anlatımda eğitici-öğretici bir üslup benimsenmiş ve değerler çeşitli simgeler aracılığıyla okuyucuya aktarılmıştır. Hüsn ü Aşk'ta belirlenen 10 adet eğitim unsuru: *Açıklık, anadil, ekonomiklik, farkındalık yaratma ve dikkat çekme, güdüleme, hazırbulunuşluk, kritik dönem, öğrenciye görelilik, rehberlik ve yenileşme*, 23 adet değer unsuru ise; *Af dilemek ve affetmek, ahlak, azim ve sebat, barışseverlik, belâgat, cesaret, cömertlik, güzellik, hakkaniyet, hatırşinaslık, merhamet, mücadele ve kendini adamak, öz denetim (otokontrol), öz saygı, sabır, samimiyet, sevgi, şükretmek, tefekkür, teslimiyet, tevazu, tok gözlülük, yardımlaşma ve iyilik* olmuştur. Eserde çok sayıda eğitim ve değer unsuru tespit edilmiş ancak makale hacmi düşünülerek sık kullanılan unsurlara yer verilmiştir. Hüsn ü Aşk Osmanlı Devleti'nin hemen her alanda mükemmeliyetini kaybetmeye başladığı ve deyim yerindeyse 'taze bir can' bulmaya çalıştığı bir dönem de XVIII. yüzyılda yazılan ve Türk tarihinin dönüm noktasına rastgelen müstesna bir eserdir. Hüsn ü Aşk'ta evrensel değerlerin yanı sıra özellikle Türk toplumu için büyük önem arz eden değerlerin sıklıkla vurgulandığı müşahade edilmiştir.

Eserin ana karakteri olan Aşk'ın Hüsn'e ulaşmak için verdiği çetin mücadele ve yaptığı zorlu yolculuk vak'anın temelini oluşturmaktadır. Bu yolculuk adeta bir tasavvuf okulunu anımsatmakta ve eserde yer alan Sühan, İsmet, Gayret, Hayret gibi karakterlerin hepsinin amacının bir bakıma bu okulda verilecek eğitimi etkili ve anlaşılır kılmak olduğu görülmektedir. Eserin yazılış maksadının bir anlamda kişiye tasavvuf yolunu ve bu yolculukta başına gelebilecek olan sıkıntıları anlatmak olduğundan bize göre eser bu açıdan da eğitici bir kimliğe ve içeriğe sahiptir. Tasavvuf kavramını bir okul olarak kabul ettiğimiz takdirde öne sürdüğümüz bu düşünce daha anlaşılır ve kabul edilebilir olacaktır.

Hüsn ü Aşk'la ilgili söylenenler bir bütün olarak değerlendirildiğinde, Şeyh Gâlib'in bu ölümsüz eseri gelecek nesillerle mutlaka tanıştırılması gereken değerler eğitimi bakımından mükemmel tezyin edilmiş bir başyapıttır. Eser üzerine yapılacak yeni çalışmalarla konu farklı bakış açılarıyla genişletilebilir. İçinde barındırdığı değerler bakımından zengin olması nedeniyle ortaokul düzeyindeki öğrenme ortamlarında sadeleştirilerek hikâyeleştirilmesi ve eserden seçilecek örneklerin Türkçe ders kitaplarında okuma metni olarak kullanılması eski kültürümüzün günümüze taşınmasında çok etkili ve verimli olacaktır. Eğitici kimliği göz önünde bulundurularak eser, okuma faaliyetleri kapsamında öğrencilere tavsiye edilebilir. Öğrenciler, bu sayede hem eleştirel bir bakış açısıyla okuma yetisi kazanacak hem de kültür birikimlerinin geçmişine ışık tutan eserden bu doğrultuda istifade edeceklerdir.

KAYNAKÇA

- ALPARSLAN, Ali (1988). *Şeyh Gâlib*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay.
- ALTUN, Kudret vd. (2019). "Hüsn ü Aşk'ın Değerler Eğitimi Açısından İncelenmesi", *Turkish Studies*, C. 14, S. 3, ss. 303-320.
- AYDIN, Ayhan (2014) *Eğitim Psikolojisi*, Ankara: Pegem Yayınları.
- AYDIN, M. Zeki (2010). "Okulda Değerler Eğitimi", *Eğitime Bakış*, C. 6, S. 18, ss. 16-19.
- BAYRAM, Yavuz (2015). *Divan Şiiriyle Değerler Eğitimi (Ebedname, Aşkname, Edebedname)*, Samsun: İlkadım Belediyesi Yayını.
- BAYRAM, Yavuz (2012). "Değerler Eğitiminde Unutulmuş Bir Değer: Divan Şiiri ve Kültürü", *II. Uluslararası Değerler ve Eğitimi Sempozyumu*, İstanbul: Dem Yayınları, ss. 1-28.
- BELLİ, Handan (2015). "Aşk'ın Tasavvufi Seyri: "Hüsn ü Aşk" Mesnevisini Metinlerarası İlişkilerle Yeniden Okumak", *Turkish Studies*, C. 10, S. 4, ss. 197-214.
- BİÇER, Seçil (2013). *Değerler Eğitimi Açısından Mehmet Akif Ersoy'a Ait "Safahat" Adlı Eserin İncelenmesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- BİLGEGİL, M. Kaya (1992). *Hüsn ü Aşk'a Dair*. O. Okay ve H. Ayan içinde, Hüsn ü Aşk (ss. VII-XLVII), İstanbul: Dergah Yayınları.

- BİLGİN, Nuri (1995). *Sosyal Psikolojide Yöntem ve Pratik Çalışmalar*. İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- BİNGÖL, Ulaş (2013). “Hüsn ü Aşk Mesnevisi’nde Şahısların Dünyası”, *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, C. 2, S. 4, ss. 206-229.
- BOLAY, Süleyman Hayri (2004). “Aşkın Değerler Buhranı”. *Değerler ve Eğitimi Uluslararası Sempozyumu*. İstanbul: Dem Yayınları, ss. 55-69.
- BULUT, Halil İbrahim (2015). “Semavi Dinlerin Ortak Ahlak İlkeleri ya da Evrensel Değerler”, *Yakın Doğu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 1, ss. 65-83.
- DEMİR, Kamile (1999) “Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Araştırma Görevlilerini Güdüleyen Özendirme Araçları”, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, S. 32, ss. 277-293.
- DEMİRBAĞ, Ömer (2017). “Klasik Şiirimiz ve Kutsallar”, *Dede Korkut Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, 6/14, 47-55.
- DEVECİ Handan vd. (2013). “Dede Korkut Hikâyelerinde Yer Alan Değerler”, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 12/46, 294-321.
- DEVELLİOĞLU, Ferit (1988). *Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları.
- DOĞAN, Ahmet (2008). *Dönüşüm Sürecindeki İnsanın Sembolik Seyahati ve Hüsn ü Aşk Örneği*, Yayınlanmamış doktora tezi, Elazığ, Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı.
- DOĞAN, Ahmet (2006). “Hüsn ü Aşk’ta İmgeler”, *Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 16, S. 1, ss. 109-119.
- DOĞAN, Ahmet (2004). “Hüsn ü Aşk’ta Sembolik Anlatım”, *Fırat Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 9, S. 1, ss. 87-98.
- DOĞAN, M. Nur (2015). *Şeyh Gâlib Hüsn ü Aşk*, İstanbul: Yelkenli Yayınları.
- EMLİK, Mehmet (2007). *Mehmed’in İşknâme Adlı Mesnevisi’nin Günümüz Türkçesiyle Nesre Çevrilmesi ve Mesnevideki Eğitim Unsurları* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türkçe Eğitimi Ana Bilim Dalı.
- ERDEM, Ali Rıza (2003). “Üniversite Kültüründe Önemli Bir Unsur: Değerler”. *Değerler Eğitimi Dergisi*, C. 1, S. 4, ss. 129-149.

- GÖLPINARLI, Abdülkadir (1953). *Şeyh Gâlib*, Ankara: Varlık Yayınları.
- GÖLPINARLI, Abdülkadir (1971). *Şeyh Gâlib Divanı'ndan Seçmeler*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- GÜFTA, Hüseyin (2005). "Divân Şiirinde Eğitim Öğretimle İlgili Unsurlar ve Aşk", *Güneyde Kültür: Fikir ve Sanat Dergisi*, S.1, ss. 1-11.
- GÖZÜTOK, Şakir (2019). "Özdenetimde Din Eğitiminin Etkisi", *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi*, S. 21, ss. 1035-1060.
- GÜLER, M. İkbâl (2015). *Değerler Eğitimi Bakımından Lutfiyye-i Vehbî*, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Türkçe Eğitimi Ana Bilim Dalı.
- GÜRER, Abdülkadir (1993). *Şeyh Gâlib Divanı (İnceleme-Metin)*, Yayınlanmamış doktora tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı.
- GÜNDOĞAN, Ali Osman (2004). "Ben ve Öteki: Değerler Dünyasının Gerginliği". *Değerler ve Eğitimi Uluslararası Sempozyumu*, İstanbul: Dem Yayınları, ss. 71-79.
- GÜNGÖR, Erol (1993). *Değerler Psikolojisi*. Amsterdam: Hollanda Türk Akademisyenler Birliği Vakfı Yayınları.
- GÜVEN, Ahmet Zeki (2014). "Gülistan ve Bostan adlı eserlerin değerler eğitimi bakımından incelenmesi", *Turkish Studies*, C. 9, S. 6, ss. 505-517.
- HÖKELEKLİ, Hayati (2010). "Modern Eğitimde Yeni Bir Paradigma: Değerler Eğitimi". *Eğitime Bakış*, C. 6, S. 18, ss. 4-9.
- İÇLİ, Ahmet (2010). "Hüsn ü Aşk Mesnevisi'nde Dramatik Aksiyonu Oluşturan Değerler Üzerine Bir İnceleme" *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 20, S. 2, ss. 57-78.
- KAMALAK, Cuma (2016). "Lutfiyye-i Vehbi'de Aktarılan Değerler", *International Journal of Language Academy*, C. 4, S. 4, ss. 447-464.
- KABADAYI, Talip (2013). "Hakkaniyet Adaletin Temelidir", *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 15, ss. 49-57.
- KEPÇEOĞLU, Muharrem (1987). "Eğitimde Psikolojik Danışma ve Rehberlik

Uygulamalarının Gelişimi ve Belli Başlı Sorunları”, *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, S. 2, ss. 264-272.

KILIÇ, Yasin (2016). “Süheyl ü Nevbahâr’ın Değerler Eğitimi Bakımından Önemi”, *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, C. XIII, S. 1, ss. 457-493.

KIZILÇELİK, Sezgin ve ERJEM, Yaşar (1992). *Açıklamalı Sosyoloji Terimler Sözlüğü*. Ankara: Atilla Kitabevi.

KOÇ, Gürcü (2001). “Etkin Öğrenme Yaklaşımlarının Eğitim Ortamlarında Kullanılması”, *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, S. 19, ss. 220-226.

KÜÇÜKAHMET, Leyla (2006). *Öğretim İlke ve Yöntemleri*, Ankara: Nobel Yayın.

LEVEND, A. Sırrı (2015). *Divan Edebiyatı Kelimeler ve Remizler Mazmunlar ve Mefhumlar*, İstanbul: Dergah Yayınları.

MENGİ, Mine (2003). *Eski Türk Edebiyatı Tarihi*. Ankara: Akçağ Yayınları.

OKAY, Orhan ve AYAN, Hüseyin (2019). *Hüsn ü Aşk*, İstanbul: Dergah Yayınları.

ÖNCÜL, Remzi (2000). *Eğitim ve Eğitim Bilimleri Sözlüğü*, İstanbul.

ÖZBAY, Murat (2011). *Türkçe Özel Öğretim Yöntemleri*, Ankara: Öncü Kitap.

ÖZBAY, Murat ve TAYŞI, Esra K. (2011). “Dede Korkut Hikâyeleri’nin Türkçe öğretimi ve değer aktarımı açısından önemi”. *Pegem Eğitim ve Öğretim Dergisi*, C. 1, S. 1, ss. 21-31.

ÖZTÜRK, Melek (2005). *Taşlıcalı Yahyâ’nın Yûsuf ve Zeliha İsimli Mesnevisi’ndeki Eğitim Unsurları* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türkçe Eğitimi Ana Bilim Dalı.

ÖZTÜRK, Zehra (2005). “On Beşinci Yüzyıl Şairlerinden Akşemseddin-zâde Hamdullah Hamdi’nin Yusuf ve Zeliha Mesnevisinde İşlenen Değerler”, *Değerler Eğitimi Dergisi*, C. 3 S. 10, ss. 41-72.

PALA, İskender (1989). *Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü*, Ankara: Akçağ Yayınları.

SOLMAZ, Süleyman. (2016). “Değerler Eğitimi Açısından Klasik Türk Edebiyatı”.*2016 Hoca Ahmet Yesevi Yılı Anısına Uluslararası Türk Dünyası Eğitim Bilimleri ve Sosyal Bilimler Kongresi Bildirileri*. Editör: Ankara: TES Yayınları, ss. 579-593.

SÖYLEMEZ, Hatice (2012). “Değerler Eğitimi'nde Kullanılabilecek Bir Materyal Olarak Maraşlı Sümbülzâde Vehbî'nin "Lütfiyye" Adlı Eserinin Değerlendirilmesi”. *Uluslararası Osmanlı Döneminde Maraş Sempozyumu*, Kahramanmaraş Belediyesi, ss. 125-137.

ŞENER, Hasan (2007). “Hayriyye-i Nâbi'de Aktarılan Değerler”. *Turkish Studies*, C. 8, S. 1, ss. 2501-2524.

TANÇ, Nilüfer (2015). “Hüsn ü Aşk'ın Tiyatro Metni Olarak Alımlanışı”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C. 8, S. 41, ss. 324-331.

TAŞ, Sait (2007). “Eğitimde Yenileşmenin Önündeki Engeller (Dört Köşe Tekerlekler)”, *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 17, ss. 183-192.

TUĞLUK, H. İbrahim (2009). “Necati Bey Divânı'nda Eğitim ve Eğitim ile İlgili Kavramlar”, *I. Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Sempozyumu (Ölümünün 500. Yılında Şâir Necâtî Anısına (15-17 Nisan 2009, Kocaeli)*, ss. 562-574.

Türk Dil Kurumu (1998). *Türkçe sözlük*. Ankara: TDK. Yayınları.

ULUDAĞ, Erdoğan (2009). “Çocuk Edebiyatı ve Klâsik Dönem Örneğinde Nâbi'nin Hayriyye'si”, *Turkish Studies*, C. 4, S. 7, ss. 774-795.

ULUDAĞ, Erdoğan (2019). “Lâmi'nin Salâmân u Absâl'ında Aktarılan Değerler”, *Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları Dergisi (ESTAD)*, C. 2, S. 1, ss. 250-278.

ULUDAĞ, Erdoğan (2020). “Fuzûlî'nin Türkçe Divânı'nda Eğitim Öğretimle İlgili Unsurlar”, *4. Uluslararası Bilimsel Çalışmalar Kongresi*, 28-30 Eylül 2020, Tam Bildiri Kitabı; ss. 13-27.

UZUN, Elif Mercan ve ALAT, Kazım (2017). “Okul Öncesi Dönemde Uygulanan “Okula Hazırız” Eğitim Programının İlkokul Birinci Sınıf Öğrencilerinin Hazırbulunuşluk Düzeylerine Etkisi”, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, C. 36, S. 2, ss. 59-80.

VARIŞOĞLU, M. Celal (2007). “Öl ve Ol Fikri Çerçevesinde Hüsn ü Aşk'ın Kahramanı Aşk'ın Kendisini Bulma ve Tanıma Süreci”, *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 6, S. 2, ss. 101-112.

YAMAN, Ertuğrul (2014) *Değerler Eğitimi Eğitimde Yeni Ufuklar*, Ankara: Akçağ Yayınları.

YEŞİLYURT, Etem; “Öğretmenin Pusulası: Genel Öğretim İlkeleri”, *Ekev Akademi Dergisi*, S. 83, ss. 263-288.